

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1984/85: 3

om medbestämmandefrågor m. m.

Sammanfattning

I betänkandet behandlas följande ärenden från föregående riksmöte, nämligen

dels proposition 1983/84: 165 om ändring i lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet, m. m. och de därtill anslutande motionerna 1983/84: 2833–2837,

dels 16 motioner om medbestämmandefrågor från allmänna motionstiden i januari 1984.

I ärendet ingår ett yttrande från skatteutskottet (SkU 1983/84: 14 y) om avdragsrätten för s. k. allmänna skadestånd (se bilaga 2).

Utskottet biträder regeringens förslag

att den s. k. 200-kronorsregeln införs i medbestämmandelagen, dvs. en regel som normalt begränsar skadeståndet för deltagande i olovliga strejker till det angivna beloppet, med möjlighet för arbetsdomstolen att i undantagsfall utdöma högre belopp.

att förbud införs för arbetsgivare ått som stridsåtgärd innehålla intjänad lön,

att arbetsgivarna inte längre skall få göra avdrag för de allmänna skadestånden.

Moderata samlingspartiet och folkpartiet vill att riksdagen skall avslå de tre regeringsförslagen. Centerpartiet godtar ett förbud mot att innehålla intjänad lön men motsätter sig regeringsförslagen i övrigt. Vänsterpartiet kommunisterna yrkar i första hand att skadestånden vid strejker slopas helt och hållet, i andra hand att skadestånd aldrig får utdömas med högre belopp än 200 kr.

I motionerna från allmänna motionstiden har moderata samlingspartiet, centerpartiet och vänsterpartiet kommunisterna redovisat sin syn på behovet av förändringar på medbestämmandeområdet. Dessutom begärs i en rad enskilda motioner mer avgränsade förändringar på samma område. Till de frågor som härigenom kommer att belysas i betänkandet hör *medbestämmandet på den offentliga sektorn, förhandlings- och informationsrätten samt den fackliga vetorätten*. Det gäller vidare om *blockad mot företag, s. k. informella skadestånd* och *den negativa föreningsrätten*. *Arbetsdomstolens ställning* i den arbetsrättsliga processen har aktualiserats, och avslutningsvis kommer utskottet in på *arbetstagarbegreppet*.

Till betänkandet har fogats tjugotvå reservationer varav åtta från moderata samlingspartiet, två från centerpartiet och fyra från vänsterpartiet kommunisterna. Ytterligare tre reservationer är gemensamma för m, c, fp, två för m, c, två för m, fp och en för c, fp. Därtill föreligger fem särskilda yttranden från m, c resp. fp.

Propositionen

I proposition 1983/84: 165 (arbetsmarknadsdepartementet) föreslår regeringen efter föredragning av statsrådet Leijon att riksdagen skall anta de av lagrådet granskade förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet,
2. lag om ändring i lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister,
3. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370).

Lagförslagen fogas till detta betänkande som bilaga 1.

Motionerna

Motioner med anledning av proposition 165

1983/84: 2833 av Arne Fransson m. fl. (c)

I motionen yrkas

1. att riksdagen beslutar avslå förslaget om 200-kronorsregeln,
2. att riksdagen beslutar avslå förslaget om slopad avdragsrätt för s. k. allmänna skadestånd för åsidosättande av arbetsrättsliga regler.

1983/84: 2834 av Erik Hovhammar m. fl. (m, c, fp)

I motionen yrkas att riksdagen avslår regeringens proposition 1983/84: 165 vad avser förslag till slopad avdragsrätt vid taxering för s. k. allmänt skadestånd för åsidosättande av arbetsrättsliga regler.

1983/84: 2835 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp)

I motionen yrkas att riksdagen beslutar avslå proposition 1983/84: 165.

1983/84: 2836 av Lars Werner m. fl. (vpk)

I motionen yrkas

1. att riksdagen beslutar att inga strejkskadestånd skall kunna utdömas och därmed fredspliktsbestämmelserna i lagen utmönstras,
2. att riksdagen beslutar – i det fall inte riksdagen bifaller yrkandet under punkt 1 – att anta följande

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet att gälla från den 1 juli 1984

Föreslagen lydelse

Motionärernas förslag

60 §

Om det är — — — — — helt falla bort.

I mål om — — — — — skäl till det.

Högre skadestånd än tvåhundra kronor får inte åläggas en arbetstagarare för deltagande i en olovlig stridsåtgärd. *Denna begränsning gäller dock inte, om arbetstagaren underlåter att följa ett åläggande av domstolen om återgång till arbetet och stridsåtgärden med hänsyn till omständigheterna måste betraktas som särskilt allvarlig eller anmärkningvärd.*

Högre skadestånd än tvåhundra kronor får inte åläggas en arbetstagarare för deltagande i en olovlig stridsåtgärd.

Deltagande i olovlig stridsåtgärd kan aldrig utgöra saklig grund för avsked.

1983/84: 2837 av Ulf Adelsohn m. fl. (m)

I motionen yrkas

1. att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet,
2. att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister,
3. att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370).

Motioner från allmänna motionstiden

1983/84: 366 av Knut Wachtmeister (m)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om negativ föreningsrätt.

1983/84: 427 av Marie-Ann Johansson (vpk) och Lars-Ove Hagberg (vpk)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag som innebär att de anställdas fackliga organisationer ges vetorätt vid användning av tekniska system som kan innebära en kränkning av den personliga integriteten för de anställda på arbetsplatsen.

1983/84: 868 av Arne Fransson m. fl. (c)

I motionen yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om utredning angående medbestämmandelagens tillämpning på den offentliga sektorn m. m.,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om MBL-verksamheten i regeringskansliet,

3. att riksdagen uttalar sig för att chefer inom den offentliga sektorn skall kunna tillsättas enbart efter information till de anställdas organisationer i enlighet med det anförda.

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag om sådan ändring av MBL i små företag att förhandlingarna kan slutföras direkt med de anställda,

5. att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av arbetsrättslagstiftningen att enmans- och familjeföretagare utan anställd personal ej kan omfattas av sådan stridsåtgärd som i dag kan förekomma mot icke-avtalsbundna företag.

Yrkande 6 i motionen behandlas i AU 1984/85: 2.

1983/84: 880 av Lars Werner m. fl. (vpk)

I motionen yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning innebärande

a) vetorätt för de anställdas lokala fackliga organisationer vid införande av ny teknik i arbetslivet,

b) rätt för lokal facklig organisation att för egna bearbetningar på arbetsköparens bekostnad utnyttja den dator som denne har tillgång till,

c) rätt för lokal facklig organisation att på arbetsköparens bekostnad utnyttja arbetstagarkonsulter vid införande av och förändring av datasystem och för utredning av möjliga förändringar i redan befintliga datasystem,

d) rätt för lokal facklig organisation till fullständig tillgång till underlag och utredningar som ligger till grund för föreslagna och befintliga datasystem,

e) rätt för alla anställda till omskolning i ny teknik enligt vad motionen anför,

2. att riksdagen uttalar sig för att ett fackligt forskningsinstitut inrättas i enlighet med vad som anförts i motionen,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad motionen anför om produktionsskatt, sex timmars arbetsdag och yrkesutbildning.

1983/84: 1907 av Görel Bohlin (m) och Allan Ekström (m)

I motionen yrkas att riksdagen upphäver 1974 års reform innebärande rösträtt för personalrepresentanterna i statliga styrelser.

1983/84: 1909 av Rolf Clarkson m. fl. (m)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om en utredning av eventuellt missbruk av skadeståndsmöjligheterna i den arbetsrättsliga lagstiftningen i enlighet med vad som i motionen anförts.

1983/84: 1916 av Filip Fridolfsson m. fl. (m, c, fp)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till förbud mot blockad av företag där det inte finns någon fackligt ansluten för dess vägran att teckna avtal separat eller via arbetsgivarorganisation.

1983/84: 1917 av Filip Fridolfsson m. fl. (m, c, fp)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om förslag till lagstadgad negativ föreningsrätt.

1983/84: 1934 av Marianne Karlsson m. fl. (c, m, fp)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om förslag till förbud mot blockad av enmansföretag för dess vägran att teckna avtal separat eller via arbetsgivarorganisation.

1983/84: 1956 av Sten Svensson m. fl. (m, c, fp)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om sådana ändringar i 39 § medbestämmandelagen att arbetstagarorganisation inte ges möjlighet att utestänga företag utan kollektivavtal/separatavtal från att konkurrera om entreprenader på likvärdiga villkor.

1983/84: 1958 av Lars Werner m. fl. (vpk)

I motionen yrkas

1. att riksdagen hemställer hos regeringen om förslag som innebär

a) att arbetsmarknadslagarna tillförs följande demokratiska rättigheter för fackförening:

utvidgad förhandlingsrätt och informationsrätt i alla frågor utan undantag, att gälla även på koncernnivå,

lagstadgad strejkrätt för lokal och central fackförening,

vetorätt för fackförening i följande frågor: företagsnedläggelser, rationaliseringar, avskedanden och omplaceringar, i alla entreprenadfrågor, i data- och teknikfrågor samt arbetsorganisationsfrågor,

b) att inga strejkskadestånd skall kunna utdömas och därmed fredspliktsbestämmelserna i lagen utmönstras,

c) att deltagande i strejk aldrig får utgöra saklig grund för avskedande,

d) att facklig organisation och dess förtroendevalda skall ha rätt att solidarisera sig med strejkande utan påföljder eller hinder i lagstiftningen,

e) att rätten att tillgripa lockout upphör och att arbetsköparnas möjlighet att använda lockout som ekonomiskt påtryckningsmedel omöjliggörs,

f) att de anställda och deras fackliga organisationer skall ha rätt till politisk verksamhet på arbetsplatsen,

g) att fackföreningarna skall ha rätt till internationella solidaritetsaktioner utan begränsningar,

Yrkande 2 i motionen behandlas i AU 1984/85: 5.

1983/84: 1963 av Allan Åkerlind m. fl. (m)

I motionen yrkas att riksdagen begär förslag från regeringen innebärande att mål som rör enskilds förhållande i arbetslivet skall handläggas i allmän domstol i stället för i arbetsdomstolen.

1983/84: 1964 av Allan Åkerlind m. fl. (m)

I motionen yrkas att riksdagen beslutar att löneavdrag för fackliga avgifter skall få ske endast i de fall där den enskilde arbetstagaren skriftligt begärt eller medgivit detta.

1983/84:2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m)

I motionen yrkas

1. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförs om representation för arbetstagare vid fullgörande av förhandlings- och informationsskyldighet enligt lagen om medbestämmande i arbetslivet (MBL),

2. att riksdagen beslutar att upphäva reglerna om facklig vetorätt i 38–40 §§ MBL,

3. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till förbud mot blockad av enmansföretag,

4. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till begränsning av facklig organisations rätt att genomföra blockad av företag enligt vad som anförs i motionen,

5. att riksdagen beslutar att införa negativ föreningsrätt i MBL,

6. att riksdagen beslutar att begränsa närvarorätten för personalrepresentanter i statliga styrelser,

7. att riksdagen beslutar att förhandlingsskyldigheten på det statliga området inkl. regeringens kansli skall begränsas på sätt som framgår av motionen,

8. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära att den översyn av MBL vad avser den kommunala och landstingskommunala sektorn, om vilken riksdagen fattat beslut, genomförs,

9. att riksdagen beslutar att hos regeringen anhålla om en analys av konsekvenserna av den arbetsrättsliga lagstiftningen i fråga om skadestånd och förslag till åtgärder enligt motionens syfte,

10. att riksdagen beslutar att hos regeringen anhålla om en översyn av arbetstagarbegreppet i enlighet med vad som anförs i motionen,

16. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till begränsning av arbetsdomstolens uppgifter i syfte att stärka den enskildes arbetsrättsliga ställning på sätt som anges i motionen.

Motionen behandlas i övriga delar i AU 1984/85: 2, 4 och 6.

1983/84:2123 av Ingemar Eliasson (fp) och Jan-Erik Wikström (fp)

I motionen yrkas att riksdagen uttalar att ökat utrymme bör ges för ideella insatser i offentlig verksamhet såsom inom skolan och vårdsektorn.

1983/84:2393 av Gullan Lindblad m. fl. (m)

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av negativ föreningsrätt.

Bakgrund

Strukturändringar i arbetsrätten

Motionerna

Vpk ställer sig i motion 1958 kritiskt till själva begreppet medbestämmande och menar att kapitalister och löntagare har oförenliga klassintres-

sen. De kan inte bestämma gemensamt. Däremot kan facket genom självständig kamp tvinga fram eftergifter av arbetsgivarna och påverka deras beslut. En sådan kamplinje sägs i motionen förutsätta andra begrepp än medbestämmande och medansvar. För att de anställda skall kunna hävda sina intressen behöver arbetsmarknadslagarna tillföras följande *demokratiska rättigheter för fackföreningarna*:

Utvidgad förhandlings- och informationsrätt i alla frågor som den fackliga organisationen vill ta upp. De bestämmelser om undantag som finns skall slopas. Fackliga representanter skall kunna utnyttja den information som ges utan att beläggas med sekretess av företag eller myndigheter.

Lagstadgad strejkrätt för lokala och centrala fackföreningar. För att en fackförenings förhandlingsverksamhet skall bli meningsfull får föreningen inte hindras att tillgripa stridsåtgärder när den anser att detta är befogat. All lagtext som hindrar att strejkvapnet tillgrips måste slopas. Detta innebär att inga strejkskadestånd skall kunna utdömas och att fredspliktsbestämmelserna utmönstras ur lagen. Vidare bör deltagande i strejk aldrig få utgöra saklig grund för avskedande. Fackligt förtroendevalda kan känna det som en tung börda att behöva gå emot sina egna medlemmar när dessa går i strejk. En facklig organisation och dess förtroendevalda bör ha rätt att solidarisera sig med de strejkande utan påföljder eller hinder i lagstiftningen.

I kraft av sitt ägande till produktionsmedlen har kapitalägarna en nästan total överlägsenhet i frågor av avgörande betydelse för löntagarna. Strejk och lockout kan inte sägas vara jämförbara vapen mellan jämbördiga "parter". Arbetsgivarnas lockouträtt bör slopas.

I fackföreningarnas rättigheter föreslås därutöver ingå:

Vetorätt för fackföreningarna i fråga om företagsnedläggningar, rationaliseringar, avskedanden, omplaceringar, entreprenadfrågor, data- och teknikfrågor samt arbetsorganisationen.

Rätt för de anställda och deras fackliga organisationer att bedriva politisk verksamhet på arbetsplatsen.

Rätt för fackföreningarna att utan begränsningar företa internationella solidaritetsaktioner.

I motion 1958 framhåller vpk som särskilt viktigt att man förstärker fackets möjligheter att kontrollera och påverka *teknikens användning och utveckling*. Detta behandlas närmare i en annan partimotion, 880. I den motionen anför vpk bl. a. att de arbetandes fackliga organisationer måste rustas till kamp för en arbetsorganisation och för tekniska lösningar som utgår från de arbetandes behov. Facket måste utarbeta egna alternativ och bedriva ett självständigt forsknings- och utvecklingsarbete om teknik och arbetsorganisation. Till kraven på en teknik på de arbetandes villkor hör facklig vetorätt som förstärkning av fackets förhandlingsposition liksom en övergång från löne- till produktionsbeskattning för att hindra att arbetskraft enbart av lönsamhetsskäl ersätts av maskiner och ny teknik. Vinst-

na av den nya tekniken bör komma hela samhället till del och användas till att bekosta bl. a. införande av sex timmars arbetsdag.

Vidare bör facket få möjlighet att styra teknikutvecklingen genom t. ex. ett fackligt forskningsinstitut. Yrkesutbildningen bör innefatta de datatekniska tillämpningarna men inte på bekostnad av inläringen av de grundläggande yrkeskunskaperna inom varje bransch. Med hänvisning härtill begärs i motion 880 en lagstiftning som innebär

a) vetorätt för de anställdas lokala fackliga organisationer vid införande av ny teknik i arbetslivet,

b) rätt för lokal facklig organisation att för egna bearbetningar på arbetsköparens bekostnad utnyttja den dator som denne har tillgång till,

c) rätt för lokal facklig organisation att på arbetsköparens bekostnad utnyttja arbetstagarkonsulter vid införande av och förändring av datasystem och för utredning av möjliga förändringar i redan befintliga datasystem,

d) rätt för lokal facklig organisation till fullständig tillgång till underlag och utredningar som ligger till grund för föreslagna och befintliga datasystem,

e) rätt för alla anställda till omskolning i ny teknik.

Vidare föreslås i motionen att riksdagen ansluter sig till vad i motionen anförs om ett fackligt forskningsinstitut, produktionsskatt, sex timmars arbetsdag och yrkesutbildning.

Om riksdagen avvisar förslaget i motion 880 om en generell vetorätt vid införande av ny teknik så föreslås i motion 427 av Marie-Ann Johansson (vpk) och Lars-Ove Hagberg (vpk) att de fackliga organisationerna i vart fall får vetorätt beträffande tekniska system som kan *kränka de anställdas personliga integritet*. Motionärerna pekar bl. a. på att datorer exakt kan registrera hur snabbt en anställd arbetar, hur många pauser som görs eller vilka fel som begås. Många gånger ger datorsystemen en överinformation som sägs göra det möjligt för arbetsgivaren att ta fram uppgifter som kan vara kränkande för den anställdes personliga integritet. Den begränsade vetorätt som förordas i motionen avser att möjliggöra för de anställda att bemästra integritetsproblem av det slaget.

Dataeffektutredningen

I slutbetänkandet Datorer och arbetslivets förändring (SOU 1984: 20) ägnar dataeffektutredningen ett kapitel åt *datorisering och medbestämmande*. Utredningen anger tre områden som den anser vara centrala för att stödja de anställdas förutsättningar att utöva sitt medbestämmande vid planering, utveckling och införande av datateknik:

1) Stöd genom bra systemutvecklingsmodeller och -metoder. I det avseendet förordas ett "tvärdisciplinärt FoU-program" samt ekonomiskt stöd till bl. a. fackliga organisationer för spridning av forskningsresultat.

2) Stöd genom lagar och avtal. Inga förändringar föreslås i lagstiftningen

om medbestämmande. Förbättringar förutsätts kunna uppnås i första hand genom avtal mellan parterna. Utredningen framhåller särskilt:

Medbestämmandeprocessen måste komma igång tidigt vid utvecklingen och införandet av datatekniken.

De speciella problem som uppstår i koncernföretag i medbestämmande-frågor måste lösas.

Det är viktigt att de lokala fackliga organisationerna ges möjlighet till assistans från ombudsmän och konsulter.

Fackligt förtroendevalda och övriga anställda måste ges ökade möjligheter till utbildning.

3) Stöd genom kompetenshöjning hos de anställda som ger dem kunskaper om datateknikens möjligheter och effekter, om bra systemutvecklingsmodeller och om lagar och avtal.

Dataeffektutredningen berör i ett annat avsnitt frågan om de *anställdas integritet på arbetsplatsen*. Denna fråga bör uppmärksammas enligt utredningen, som anför att datatekniken kan användas för kontroll av anställda på så sätt att styr- och kontrollsystemens uppgifter återförs på enskilda anställda. Därigenom kan den enskildes integritet hotas. Utredningen anser att datalagen bör skärpas till skydd för den enskildes integritet så att man lokalt får möjlighet att ta ställning till om den typ av uppgifter det här är fråga om skall få registreras och utnyttjas vid bedömning och värdering av enskilda anställda.

Tidigare riksdagsbehandling

Förslaget i motion 1958 om *demokratiska rättigheter för fackförening* har framförts tidigare av vpk, senast i en motion förra året som behandlades i AU 1983/84: 5 (s. 7–8 och res. 1 av vpk). Likaså har motionsförslag tidigare framställts av vpk om *medbestämmande vid teknisk utveckling*. I AU 1982/83: 6 (s. 12–13 och res. 8 av vpk) behandlades förslag i det ämnet motsvarande yrkandena 1 och 2 i den nu föreliggande motionen 880. Förslag beträffande sex timmars arbetsdag (yrkande 3 i samma motion) behandlas i AU 1984/85: 2 med anledning av två andra vpk-motioner, 1983/84: 1049 och 1337.

Information och förhandlingar i mindre företag

Motionerna

Medbestämmandelagen (MBL) ger i 10–17 §§ regler om förhandlingsrätt och i 18–22 §§ regler om rätt till information. Skyldigheten för arbetsgivarna att på grund av dessa regler träda i förhandling resp. lämna information skall fullgöras mot den lokala arbetstagarorganisationen om det finns en sådan på arbetsplatsen (14 resp. 20 §§).

I motion 2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m) anförts att på de mindre arbetsplatserna som inte har någon facklig klubb kommer arbetsgivarens fackliga motpart att utgöras av den fackliga avdelningen. Detta leder till att arbetstagarna ofta representeras av en facklig ombudsman utan anknytning till det företag det gäller. Ombudsmannen kan ha sin verksamhet förlagd till en ort långt ifrån den aktuella arbetsplatsen, med begränsade möjligheter att sätta sig in i de förhållanden som där råder. Detta strider mot det grundläggande syftet med lagen, nämligen att ge ett ökat inflytande åt de direkt berörda på arbetsplatserna. Enligt motionärerna är det därför skäl att överväga en begränsning av MBL:s giltighet för de små företagen att lämna en garanti för de lokalt anställda om deltagande i och direkt ansvar vid förhandlingar och information. Regeringen bör få i uppdrag att göra en översyn av MBL med syfte att stärka de lokalt anställdas inflytande.

Arne Fransson m. fl. (c) anser i motion 868 att problemet med de små företagen utan fackklubb ökat till följd av centraliseringen inom fackföreningsrörelsen med bildande av storavdelningar. Motionärerna föreslår den ordningen att arbetsgivaren vid sådana företag inleder information och förhandlingar direkt med anställda och omedelbart därefter lämnar en skriftlig rapport till vederbörande fackliga avdelning. Efter en rimlig respektid bör arbetsgivarens skyldigheter enligt MBL anses vara fullgjorda. Förslag till lagändring med denna inriktning bör begäras av regeringen.

I samma motion föreslås även att arbetstagare som tillhör arbetsgivarens familj skall undantas från MBL. Därmed skulle i realiteten alla egenföretagare komma att undantas och den undantagsregel för tillämpningen som redan finns i lagen om anställningsskydd beträffande familjemedlemmar skulle också komma att gälla på medbestämmandeområdet.

Tidigare riksdagsbehandling

Liknande motionsyrkanden beträffande förhandlings- och informationsskyldighetens fullgörande i mindre företag behandlades förra hösten i AU 1983/84: 5 (s. 9–11) samt reservationerna 4 (m) och 5 (c).

Entreprenadavtal

Gällande rätt

Enligt 38–40 §§ MBL skall en arbetsgivare först ta upp förhandlingar med fackklubben om det är meningen att ett visst arbete skall utföras på entreprenad eller som uppdrag, dvs. av andra än företagets egna anställda. Från denna förhandlingsskyldighet för arbetsgivaren görs undantag om det aktuella arbetet är kortvarigt och tillfälligt, om det kräver särskild sakkunskap eller om den tilltänkta åtgärden i liknande fall tidigare godtagits på den fackliga sidan. Skyldigheten att förhandla förutsätter dessutom att arbetet omfattas av det kollektivavtal som gäller på företaget.

Arbetsgivaren kan förbjudas att lägga ut arbetet på entreprenad (motsv.) om åtgärden 1) kan antas medföra att lag eller avtal kommer att sättas åsido eller 2) på annat sätt skulle komma att strida mot vad som är allmänt godtaget inom parternas avtalsområde. Denna fackliga vetorätt utövas normalt på fackförbunds nivå.

Arbetsgivaren kan sätta sig över ("genombryta") vetot men riskerar då att få betala skadestånd om vetot varit befogat. Å andra sidan blir den fackliga organisationen skadeståndsskyldig om den lagt ett veto utan att ha haft fog för det. Såväl arbetsgivare som fackliga organisationer har av dessa skäl av arbetsdomstolen dömts att betala skadestånd till motparten.

Motionerna

Enligt motion 2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m) medför den tillämpning som i praktiken sker av bestämmelserna om entreprenad i MBL allvarliga olägenheter. Avsikten med bestämmelserna har aldrig varit att hindra seriösa entreprenörer, men detta sägs förekomma i många fall för att utöka arbetsuppgifterna på den egna arbetsplatsen. Som ännu allvarligare anges att vetorätten används för att utesluta företagare. Bl. a. händer det att vissa företag, t. ex. enmansföretag, blir systematiskt svartlistade. I praktiken har de fackliga organisationerna därmed möjlighet att ålägga företagare näringsförbud. Det inträffar, tillägger motionärerna, att fackliga organisationer bedriver veritabla "razzior" för att kontrollera om företag har fullgjort sina skyldigheter i fråga om skatter och avgifter etc.

Motionärerna anser att det inte kan accepteras att fackliga representanter utanför lagar och förordningar upphöjer sig själva till dömande instans eller tar sig rätt att utöva etableringskontroll. Vetorätten har kommit att användas på ett sätt som inte kan accepteras i ett rättssamhälle. Frågan kan inte överlåtas till reglering i avtal mellan arbetsmarknadens parter. Motionärernas slutsats är att riksdagen bör upphäva reglerna om facklig vetorätt i 38–40 §§ MBL.

I motion 1956 av Sten Svensson m. fl. (m, c, fp) påtalas som orimligt att en facklig organisation med lagens hjälp kan stoppa ett enmansföretag av det enda skälet att företaget saknar anställda. Skyddet för sådana företag är alldeles för svagt enligt motionärerna, som föreslår att 39 § MBL ändras så att fackliga organisationer inte har möjlighet att utesluta företag som inte har kollektivavtal från att konkurrera om entreprenader på likvärdiga villkor.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om att vetorätsreglerna skall utgå ur MBL framställdes redan vid lagens tillkomst. Från år 1978 har yrkanden om att reglerna skall slopas eller inskränkas gjorts årligen. Frågan har senast behandlats av utskottet i AU 1983/84: 5 (s. 13–14). I den till det betänkandet fogade reservationen 7 (m) hänvisades till att vetorätten uppmärksam-

mats i utvecklingsavtalet mellan SAF, LO och PTK. Reservanterna förutsatte att frågan därigenom skulle få en tillfredsställande lösning men tillade att i annat fall måste dock lagstiftning tillgripas.

MBL på den statliga sektorn

Motionerna

Alf Wennerfors m. fl. (m) framhåller i motion 2029 att MBL ger de offentliganställda en vidsträckt förhandlingsrätt. Detta i kombination med representation i de beslutande organen ger i realiteten de statligt anställda en dubbel rösträtt. Det politiska beslutsfattandet kan därmed påverkas i flera led av de fackliga organisationerna, något som är betänkligt ur demokratisk synpunkt. Motionärerna föreslår att *personalrepresentationen i statliga styrelser och nämnder* inskränks till frågor som direkt berör de anställda på den egna arbetsplatsen. Av samma skäl, dvs. att nuvarande ordning anses ge de anställda ett större faktiskt inflytande över myndigheternas verksamhet än som tillkommer andra medborgare på grund av allmänna val, föreslår Görel Bohlin (m) och Allan Ekström (m) i motion 1907 att riksdagen upphäver 1974 års reform om personalrepresentation i statliga styrelser.

I motion 2029 föreslås vidare att *förhandlingsskyldigheten för de statliga arbetsgivarna* inskränks till åtgärder som primärt är avsedda att förändra de anställdas situation på den egna arbetsplatsen. Denna begränsning i förhandlingsskyldigheten bör i synnerhet gälla regeringens kansli. Det är inte rimligt att regeringen skall behöva förhandla med personalrepresentanterna om propositioner till riksdagen.

Även i motion 868 av Arne Fransson m. fl. (c) förordas en omorganisation av MBL-förhandlingarna i regeringskansliet. Motionärerna vill få till stånd å ena sidan en prioritering av de ämnesområden som skall omfattas av medbestämmandet och å andra sidan förhandlingsformer som gör det möjligt för de anställdas organisationer att komma in i beslutsprocessen betydligt tidigare än nu är fallet. De ämnesområden motionärerna prioriterar är följande:

- propositioner som innebär personalförändringar inom statens område
- flyttning av ärendegrupper, t. ex. genom decentralisering, som också innebär omplacering och/eller förändringar i arbetets innehåll
- omlokaliseringar av myndigheter
- översynsprojekt som syftar till omorganisationer
- förändringar i det personalpolitiska regelsystemet.

Ett arbetsgivarbeslut att *tillsätta högre chefer* skall enligt utslag i arbetsdomstolen föregås av primärförhandlingar enligt 11 § MBL. Detta anses gälla även på den offentliga sektorn. Arne Fransson m. fl. (c) konstaterar i den nyssnämnda motionen 868 att de anställdas organisationer på den offentliga sidan förlorat en del av sitt medbestämmande i chefsärenden.

När regeringen bestämt sig i ett tillsättningsärende krävs enligt motionärerna en extrem situation om en förändring av tillsättningen skall ske. Med hänsyn bl. a. härtill och till regelsystemen i regeringsformen och lagen om offentlig anställning om tjänstetillsättningar föreslår motionärerna att tillsättning av chefer på den offentliga sektorn sker efter information men utan förhandlingar med de anställdas organisationer.

Uttalanden av konstitutionsutskottet om medbestämmandefrågor i regeringskansliet

KU har vid olika tillfällen i sitt granskningsarbete kommit in på medbestämmandefrågor vid beredningen av regeringsärenden. Det har senast skett i det granskningsbetänkande som avlämnades i våras, KU 1983/84: 30 s. 14–20, 47–48 samt bilagor. KU anför avslutningsvis i sin bedömning:

Utskottet vill erinra om att enligt den handläggningsordning som gäller i regeringskansliet skall ett ärende, där det föreligger informations- eller förhandlingsskyldighet, överlämnas till FHR först sedan den gemensamma beredningen har ägt rum i sedvanlig ordning och enighet föreligger om beslutets utformning. Överlämnandet sker således på ett mycket sent stadium av beredningsprocessen. Som framgått har denna ordning kritiserats av företrädare för såväl personalorganisationerna som civildepartementet. Utskottet har förståelse för dessa kritiska uppfattningar. Bristerna i det nuvarande systemet är enligt utskottets uppfattning en av anledningarna till att direkta kontakter ibland tas mellan personalorganisationerna och departementen i ett tidigare skede av beredningsarbetet. Dessa kontakter sker alltså vid sidan av den förutsatta och avtalade handläggningsordningen och innebär bl. a. att förhandlingsrådet förbigås.

Enligt utskottet kan det också ifrågasättas om den nuvarande handläggningsordningen överensstämmer med tankegångarna bakom medbestämmandets utformning i fråga om regeringsärendena. Det uttalades i förarbetena till arbetsrättslagstiftningen att det av principiella skäl inte kunde komma i fråga att införa ett förhandlingsförfarande direkt med regeringen. Utskottet har också ovan slagit fast att någon inskränkning av regeringens formella befogenheter inte har skett. Med nuvarande handläggningsordning i regeringskansliet upptas emellertid, som redan nämnts, förhandlingarna i ett mycket sent skede av beslutsprocessen. Härigenom har förhandlingarna i realiteten kommit att avse ståndpunkter som det i normalfallet endast återstår för regeringen att bekräfta genom ett formellt beslut.

Enligt utskottets uppfattning finns det alltså inslag i den nuvarande ordningen som är diskutabla från principiella synpunkter. Utskottet anser heller inte att de insatser i form av tid och resurser som görs alltid står i proportion till de uppnådda resultaten. Detta gäller oavsett om man ser verksamheten från arbetstagar- eller arbetsgivarsynpunkt.

Utskottets slutsats är således att omfattningen och inriktningen av förhandlings- och informationsverksamheten i fråga om regeringsärenden bör omprövas i syfte att minska den sena behandlingen av mer rutinbetonade ärenden till förmån för tidiga kontakter mellan parterna i viktigare frågor. I de överväganden som bör göras i samband härmed bör också frågan om formen för dessa kontakter diskuteras. Som utskottet tidigare har redovisat kan direkta förhandlingar mellan regeringen och de fackliga organisa-

tionerna inte anses förenliga med regeringens ställning enligt författningen. Behovet av tidiga överläggningar mellan företrädare för regeringen och de fackliga organisationerna kan därför aktualisera frågan om införande av nya arbetsformer.

Granskningen har härutöver inte föranlett något uttalande från utskottets sida.

Till KU:s betänkande i det aktuella avsnittet fogades reservationer av m, av c och fp gemensamt samt av vpk.

Personalrepresentation i statliga myndigheters styrelser

De anställda har rätt till representation i de statliga myndigheternas styrelser enligt riktlinjer som drogs upp vid 1974 års riksdag (prop. 1974: 1 bilaga 2 Gemensamma frågor, InU 1974: 4, rskr 1974: 95). Föreskrifter om denna styrelserepresentation meddelas i den s. k. personalföreträdarkungörelsen 1974: 224, omtryckt 1982: 1279. Två, i vissa fall tre, personalföreträdare får utses. Personalföreträdarna utses och entledigas av personalorganisationerna med stöd av en särskild lag (1976: 230) samt föreskrifter i den nyssnämnda kungörelsen.

I direktiven (1983: 48) för verksledningskommittén ingår ett avsnitt om de statliga lekmanstyrelsernas sammansättning. Om personalrepresentationen heter det:

Sedan personalföreträdarkungörelsen kom till har arbetsrättsreformen (prop. 1975/76: 105, InU 45, rskr 404) och därpå följande statliga kollektivavtal – främst medbestämmandeavtalet för det statliga arbetstagarområdet (MBA-S) och avtalet om förhandlingsordning i frågor om tillsättning av vissa tjänster hos staten (ATS) – lett till en betydande förstärkning av det fackliga inflytandet över myndigheternas verksamhet. Man har därvid stannat för att förhandlingar bör vara den viktigaste formen för medbestämmande, men också andra former har tillmätts stor vikt. Den sålunda gällande och tillämpade ordningen bör naturligtvis såväl principiellt som praktiskt vägas in när det gäller arbetstagarnas styrelserepresentation.

Utredningen bör se över frågan om personalföreträdarna och deras ställning med hänsyn tagen till statsförvaltningens speciella uppgifter och organisation samt den konstruktion och de uppgifter som utredningen föreslår för styrelserna.

Tidigare riksdagsbehandling

MBL:s tillämpning i statsförvaltningen och då särskilt i regeringskansliet har tidigare behandlats av utskottet i AU 1981/82: 4, 1982/83: 6 och 1983/84: 5. Styrelserepresentationen för statligt anställda ifrågasattes i motioner som behandlades i AU 1982/83: 15. Medbestämmandeformerna vid tillsättning av högre chefer i statsförvaltningen aktualiserades i en motion behandlad i AU 1983/84: 5 (s. 19–20).

MBL i kommuner och landsting

Bakgrund

Hösten 1981 beslöt riksdagen på förslag av utskottet att begära en utredning som skulle syfta till en klarare gränsdragning i förhandlingfrågorna på de landstings- och primärkommunala områdena, AU 1981/82: 4 s. 38–41, med reservation av de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet.

Efter regeringsskiftet hösten 1982 anförde den nya regeringen i skrivelse 1982/83: 176 att man borde pröva möjligheterna att avtalsvägen lösa förekommande gränsdragningsproblem. Ytterligare åtgärder borde vidtas först om denna väg inte var framkomlig. Utskottet instämde häri (AU 1983/84: 5 s. 18). I en reservation (nr 12) anfördes av m, c och fp att den begärda utredningen borde fullföljas och utvidgas till att omfatta även de statligt anställdas förhandlingsrätt.

Motionerna

Alf Wennerfors m. fl. (m) anför i motion 2029 att det är principiellt felaktigt att frågor som rör gränsdragningen mellan förhandlingsrätten och den politiska demokratin skall avgöras genom avtal mellan arbetsmarknadens parter. Vidare medför oklarheten i gränsdragningsfrågorna risker för ineffektivitet och byråkrati i beslutsfattandet. Arne Fransson m. fl. (c) tillägger i motion 868 att regeringens avsikt att inte efterkomma riksdagsbeslutet från hösten 1981 står i uppenbar strid med en allmän opinion i dessa frågor och strider dessutom mot de enhälliga yttranden från kommun- och landstingsförbunden som föregick riksdagsbeslutet på hösten 1981. Med stöd av det anförda begärs i båda motionerna att den av riksdagen tidigare beslutade översynen skall genomföras.

200-kronorsregeln

Bakgrund

I 1928 års kollektivavtalslag fanns införd en bestämmelse som innebar att en enskild arbetstagare för ett avtals- eller lagbrott inte fick ådömas skadestånd med högre belopp än 200 kr. Bestämmelsen hade sin praktiska tillämpning vid olovliga strejker. Riksdagsbehandlingen av regeringsförslaget till MBL innebar att 200-kronorsregeln utgick ur den nya lagen.

Efter MBL:s ikraftträdande den 1 januari 1977 har således inte funnits någon övre gräns för de skadestånd som kan åläggas enskilda arbetstagare. Det förutsattes dock vid riksdagsbeslutet att avskaffandet av 200-kronorsregeln inte skulle leda till en generell höjning av skadeståndet, utan dessa skulle även i framtiden hållas på en måttlig nivå. I målen om olovliga strejker har arbetsdomstolen fortsatt att döma ut skadestånd med 200 kr. eller lägre belopp. I några fall, i vilka arbetsdomstolen har ansett de olovliga strejkerna vara särskilt allvarliga eller anmärkningsvärda, har skadestånden bestämts till 300 kr. eller, i två fall, 400 kr.

I en dom år 1982 uttalade arbetsdomstolen att den avsåg att på grund av penningvärdeförändringen höja skadeståndsnivån från 200 till 300 kr. ehuru i just det målet utdömdes skadestånd med 150 kr. Det högre beloppet, 300 kr., har därefter första gången tillämpats i en dom i början av innevarande år beträffande en olovlig strejk som inte bedömdes som vare sig särskilt allvarlig eller anmärkningsvärd.

Nya arbetsrättskommittén (NARK) har i betänkandet (SOU 1982: 60) MBL i utveckling föreslagit att 200-kronorsregeln återinförs. Kommittén var oenig på denna punkt.

Proposition 165

Regeringen föreslår att MBL i 60 § tillförs en ny bestämmelse som motsvarar den tidigare 200-kronorsregeln. Samtidigt föreslås att paragrafen tillförs nya regler som är avsedda att förstärka de överläggningar som lokalt skall äga rum när en olovlig arbetskonflikt har brutit ut.

I 43 § MBL finns redan nu en bestämmelse som ålägger arbetsgivaren och den berörda fackliga organisationen att omedelbart ta upp överläggningar vid utbrottet av en olovlig strejk och gemensamt verka för att den upphör. Regeringen föreslår nu att denna ordning byggs ut enligt följande. Om strejken fortsätter efter de nyssnämnda överläggningarna och arbetsgivaren vänder sig till arbetsdomstolen, skall denna efter att ha hört de berörda (däribland de strejkande arbetstagarna) först ta ställning till om strejken är olovlig. Om så befinns vara fallet skall domstolen som hittills kunna ålägga arbetstagarna att återuppta arbetet. Samtidigt skall domstolen om den med ledning av vad som framkommit i målet bedömer det som lämpligt kunna förordna att en ny överläggning enligt 43 § skall ske och nu under ledning av en förlikningsman. En förutsättning är att den nya överläggningen bedöms vara av värde för att undanröja orsakerna till konflikten. En annan förutsättning är att den förnyade överläggningen hålls först efter det att de strejkande har återgått till arbetet.

När det sedan gäller själva skadestandsreglerna så föreslås att skadestånd normalt inte skall dömas ut om de strejkande har återgått till arbetet senast när de första överläggningarna enligt 43 § tas upp mellan arbetsgivaren och fackklubben. För andra fall skall huvudregeln vara att högre skadestånd än 200 kr. inte får åläggas dem som deltar i olovliga stridsåtgärder. Undantagsvis skall dock även i fortsättningen kunna utdömas skadestånd med högre belopp än 200 kr. Därmed avses fall där de strejkande inte återgår i arbete trots att arbetsdomstolen har förordnat därom och strejken dessutom måste betraktas som särskilt allvarlig eller anmärkningsvärd. Till de faktorer som därvid bör vägas in i bedömningen hör strejkens långvarighet och dess skadlighet för arbetsgivaren och utomstående.

Ur propositionens allmänna motivering för de nya reglerna om överläggningar och skadestånd återges härutöver följande synpunkter:

Frågan om tvåhundra-kronorsregeln har varit och är en viktig fråga för den fackliga rörelsen. Det hör till grundsatserna för den gällande rättsordningen på arbetsmarknaden att träffade kollektivavtal skall respekteras och den åtföljande fredsplikten iakttas. Någon tvekan om att den grundsatsen gäller får det inte finnas. Därför är fredsplikten också förenad med ett rättsligt ansvar i form av ett skadeståndsansvar för dem som är bundna av den. Men skadeståndsansvaret behöver inte och bör inte gå längre än till att stryka under den rättsliga grundsatsen. Andra åtgärder än rättegång inför domstol och utkrävande av skadeståndsansvar är viktigare för att bevara arbetsfreden och ett gott förhållande mellan parterna på arbetsplatserna.

Regeringsförslagen innebär förutom ändringarna i 60 § MBL även följändringar i 4 kap. 7 § arbetstvistlagen.

Motionerna

Vpk yrkar i motion 2836 – med åberopande av vad som anförs i den tidigare i betänkandet redovisade motionen 1958 – i första hand att *strejkskadestånden slopas* och att fredspliktsbestämmelserna i samband därmed utmönstras ur MBL. I andra hand yrkas i motion 2836 att 200 kr. skall vara högsta belopp för strejkskadestånden. Dessutom bör det framgå av lagen att deltagande i strejk aldrig får utgöra saklig grund för avskedande.

I motionerna 2837 av Ulf Adelsohn m. fl. (m), 2833 av Arne Fransson m. fl. (c) och 2835 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp) yrkas avslag på propositionens förslag i denna del. Därvid hänvisas i motionerna 2835 och 2837 till att lagrådet liksom en majoritet av remissinstanserna, däribland arbetsdomstolen, har avstyrkt att 200-kronorsregeln återinförs. I motion 2837 anförs vidare att med regeringsförslaget blir skadestånden betydelselösa och att detta utgör ett så allvarligt avsteg från fredspliktsprincipen att det kan ifrågasättas om inte hela grunden för kollektivavtalssystemet undergrävs. Att hänvisa till överläggningar i stället för skadeståndssanktionen även när en avtalsstridig arbetsnedläggelse redan har brutit ut innebär egentligen ett erkännande av den olovliga strejken som påtryckningsmedel. Enligt motion 2833 är förslaget att återinföra 200-kronorsregeln mera relaterat till politisk historia än till faktiska och redovisade saksakal.

Innehållande av intjänad lön

Bakgrund

Under en pågående lovlig strejk i Norrköpings hamn vägrade arbetsgivaren att betala ut löner som hade intjänats före konflikten men skulle ha betalats ut vid en tidpunkt som inföll när konflikten pågick. Arbetsdomstolen (dom år 1980 nr 94) ansåg att arbetsgivaren hade rätt att som stridsåtgärd innehålla de löner som förfallit till betalning. Samtidigt påpekade domstolen att det ålåg arbetsgivaren att betala ut lönerna när strejken upphört.

Nya arbetsrättskommittén (majoriteten) föreslår i betänkandet MBL i utveckling att det införs ett lagfäst förbud mot att innehålla lön som förfaller till betalning under en konflikt.

Propositionen

Saken har väckt ett starkt engagemang både inom och utom fackför-eningsrörelsen. Från arbetsgivarsidan har man utfäst sig att inte innehålla intjänad lön som stridsåtgärd. Med hänsyn till rättsfrågans sakliga betydelse bör dock tillkomma en rättsregel som är motsatt den som fastställts genom arbetsdomstolens dom och som har bindande verkan över hela arbetsmarknaden, oberoende av åtaganden i kollektivavtal och ensidiga utfästelser.

Vidare framhålls att det här rör sig om lagstiftning i en väl avgränsad fråga som ter sig synnerligen viktig från arbetstagarsynpunkt. Det finns inte heller några egentliga meningsmotsättningar i sak. Den föreslagna lagstiftningen bör därför inte ses som ett avsteg från grundsatsen att det bör vara arbetsmarknadsparternas uppgift och ansvar att sinsemellan utveckla och tillämpa regler för den ekonomiska striden i de situationer då det inte gäller fredsplikt.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen att det genom ett tillägg till 41 § MBL införs ett lagfäst förbud för arbetsgivaren att såsom stridsåtgärd vid arbetsk konflikter innehålla intjänad lön.

Motionerna

Moderata samlingspartiet och folkpartiet yrkar i motionerna 2837 resp. 2835 att riksdagen skall avslå regeringens förslag om lagfäst förbud mot innehållande av intjänad lön. I motionerna hänvisas till att lagstiftning avstyrkts av ett stort antal instanser vid remissbehandlingen av kommitté-förslaget och att åtgärder inte bör genomföras som ensidigt inskränker ena partens möjligheter att besvara stridsåtgärder från motparten. Det påtalas vidare att det föreslagna förbudet utgör ett markant avsteg från principen att det är parterna som på eget ansvar förfogar över stridsmedlen. Att regeringen nu vill göra detta avsteg visar att förslaget har en betydligt större räckvidd än propositionen vill ge intryck av.

I motionerna 2833 (c) och 2836 (vpk) godtas regeringsförslaget.

Avdragsrätten för allmänna skadestånd

Bakgrund

Inom arbetsrätten används nästan enbart skadestånd för att sanktionera det regelsystem som byggts upp genom lagstiftning och avtal. Man skiljer mellan ekonomiska och allmänna (ideella) skadestånd. Det ekonomiska skadeståndet skall ersätta ekonomiska förluster, t. ex. den inkomst av lön en arbetstagare går miste om genom ett avskedande utan sakliga skäl. Det allmänna skadeståndet anses ha till uppgift att inskräpa vikten av att

lagregler och ingångna kollektivavtal iakttas. Denna form av skadestånd brukar sägas ha en preventiv funktion.

Under år 1980 avgjordes i regeringsrätten (in pleno) två mål om avdragsrätten beträffande allmänna skadestånd. I det ena målet uttalades att det allmänna skadestånd som en arbetsgivare hade att betala till en facklig organisation var att anse som en omkostnad i rörelsen. Det var alltså avdragsgillt. Genom utslaget i det andra målet fastställdes å andra sidan att det allmänna skadestånd som betalats till en arbetstagare för den kränkning denne lidit genom att ha blivit uppsagd utan saklig grund skulle beskattas som inkomst av tjänst.

Frågan om avdragsrätten har redovisats i betänkandet MBL i utveckling. Någon gemensam uppfattning i frågan kunde inte uppnås inom kommittén, som inte lade fram något förslag utan pekade på att en ändring av den skatterättsliga behandlingen av de allmänna skadestånden borde föregås av ett förberedelsearbete som föll utanför ramen för dess arbete.

Inom arbetsmarknadsdepartementet har upprättats en promemoria om skattereglernas tillämpning på vissa arbetsrättsliga skadestånd. I promemorian föreslås att avdragsrätten för allmänna skadestånd slopas. Promemorian har remissbehandlats.

Propositionen

Det föreslås i propositionen att arbetsgivarnas avdragsrätt för allmänna skadestånd slopas. Lagtekniskt uppnås detta genom ett tillägg till 20 § kommunalskattelagen. Samtidigt uttalas att det inte finns tillräckliga skäl för att göra allmänna skadestånd skattefria hos mottagaren.

Som skäl för att slopa arbetsgivarens avdragsrätt anförs i propositionen bl. a. att det är stötande för rättskänslan att en arbetsgivare skall få göra avdrag för skadestånd som betalas för brott mot ofta helt centrala bestämmelser i arbetsrättslagstiftningen. Det är inte naturligt att se skadestånd av det slaget som något slags normala omkostnader i rörelsen.

Motionerna

I de tre motionerna av Ulf Adelsohn m. fl. (m), Arne Fransson m. fl. (c) och Jan-Erik Wikström m. fl. (fp), 2837, 2833 resp. 2835, yrkas *avslag* på regeringsförslaget att slopa den aktuella avdragsrätten.

Det invänds i motion 2837 (m) att, såsom riksskatteverket påpekat, det inte går att göra en distinktion mellan arbetsrättsliga skadestånd och andra skadestånd utan dessa måste betraktas som avdragsgill omkostnad oavsett om de betalas till en leverantör eller till en fackförening. I motion 2837 anförs vidare liksom i motion 2835 (fp) att regeringsförslaget kommer att hårt drabba småföretagen bl. a. därför att skadestånden inte tar hänsyn till företagens ekonomiska bärkraft. Särskilt gäller detta egenföretagarna, tilläggs det i motion 2837. På grund av marginalskatter m. m. kan de få en kostnad av 45 000 kr. om de blir ådömda ett skadestånd på 10 000 kr. Enligt

motion 2833 (c) kan befaras att regeringsförslaget medför ytterligare byråkratisk lösning av arbetsmarknaden.

Även i motion 2834 av Erik Hovhammar m. fl. (m, c, fp) yrkas att regeringens förslag att slopa avdragsrätten skall avslås. Motionärerna anser att förslaget får orimliga konsekvenser för småföretagarna. Deras situation är direkt jämförbar med löntagarnas. Därför är det fel att ensidigt skärpa skadestandsreglerna för småföretagarna samtidigt som löntagarnas skadestandsansvar skall reduceras genom återinförande av 200-kronorsregeln.

I motion 2836 (vpk) sägs förslaget om slopad avdragsrätt ligga helt i linje med vpk:s förslag på arbetsrättens område.

Yttrande från skatteutskottet

Skatteutskottet har i ett avgivet yttrande (SkU 1983/84: 14 y) uttalat som sin mening att arbetsmarknadsutskottet bör tillstyrka regeringsförslaget om ändring i kommunalskattelagen och avstyrka de föreliggande motionerna i motsvarande del. I en till yttrandet fogad avvikande mening av m, c och fp uttalas däremot att propositionen bör avslås i den aktuella delen och motionerna i motsvarande del bifallas.

Skatteutskottets yttrande och den avvikande mening som avgivits i ärendet återfinns i bilaga 2 till detta betänkande.

Informella skadestånd

Motionerna

Som förut sagts sanktioneras de arbetsrättsliga reglerna nästan uteslutande av skadestånd. Alf Wennerfors m. fl. (m) konstaterar i motion 2029 att flertalet fall görs upp genom överenskommelser mellan arbetsgivaren och den berörda fackliga organisationen och når aldrig arbetsdomstolen. Ofta betalar framför allt mindre företag hellre ett informellt skadestånd än att de ger sig in i en omfattande och dyrbar process med de konsekvenser detta kan ha inte minst för klimatet på arbetsplatsen. Även om skadeståndskraven många gånger kan vara orimliga och strider mot lagens anda föredrar, sägs det vidare i motionen, många företagare att köpa sig husfrid. Mot denna bakgrund finns det enligt motionärerna anledning att analysera konsekvenserna av den arbetsrättsliga lagstiftningen i fråga om skadestånd och vidta sådana förändringar i lagstiftningen att det av denna klart kan utläsas i vilka fall och under vilka former skadestånd kan utkrävas. Det begärs i motionen att regeringen skall låta göra en sådan analys och lägga fram förslag till åtgärder i linje med motionens syfte.

Med i det väsentliga samma motivering föreslår Rolf Clarkson m. fl. (m, c) i motion 1909 en utredning om eventuellt missbruk av den arbetsrättsliga lagstiftningens möjligheter till s. k. informella skadestånd.

Tidigare riksdagsbehandling

En motion med liknande inriktning behandlades av utskottet förra året i AU 1983/84: 5 (s. 16). Utskottet konstaterade att regeringen i december 1982 hade avslagit en framställning i samma ämne från Företagareförbundet. Med hänsyn härtill och till vad utskottet i övrigt anförde avstyrktes den då föreliggande motionen. Reservation (nr 11) av m.

Blockad av företag*Motionerna*

Alf Wennerfors m. fl. (m) yrkar i motion 2029 att riksdagen skall begära förslag till lagstiftning som innebär förbud mot blockad av enmansföretag och begränsning i övrigt av rätten att tillgripa blockader mot företag. De fackliga organisationerna bör inte få utnyttja blockader på ett sätt som uppfattas som stridande mot näringsfriheten eller den enskildes fri- och rättigheter, inte heller så att de uppfattas som stötande för rättsmedvetandet. Det förekommer att blockad tillgrips mot enmansföretagare som inte vill sluta kollektivavtal därför att de inte har några anställda men också mot företag vars anställda inte vill ansluta sig till en facklig organisation. Med parternas frihet att välja stridsåtgärder följer ett ansvar för att dessa åtgärder står i rimlig proportion till det förväntade resultatet. Motionärerna konstaterar att de fackliga organisationerna på senare år inte förmått motsvara detta ansvar. De tillägger att blockader i vissa fall kan vara både rimliga och motiverade. Blockader mot enmansföretag bör dock över huvud taget inte få förekomma och även i övrigt bör rätten till företagsblockader begränsas utan att man därmed kränker parternas grundlagsskyddade rätt att vidta fackliga stridsåtgärder.

Såsom redovisats i det föregående anser Arne Fransson m. fl. (c) i motion 868 att arbetstagare som tillhör arbetsgivarens familj inte bör omfattas av bestämmelserna i MBL, vilket enligt motionen innebär att i realiteten alla egenföretagare undantas från lagen. Från den utgångspunkten föreslås vidare i motionen att förbud införs mot stridsåtgärder som riktar sig mot enmans- och familjeföretag. Dessutom framhålls även i denna motion att en så ingripande åtgärd som blockad måste stå i rimlig proportion till det resultat man vill uppnå, och mot den bakgrunden framstår blockader av enmansföretag som en omotiverad stridsåtgärd.

Med i huvudsak liknande motiveringar begärs i motion 1916 av Filip Fridolfsson m. fl. (m, c, fp) förbud mot blockader av företag utan fackligt anslutna bland de anställda och i motion 1934 av Marianne Karlsson m. fl. (c, m, fp) förbud mot blockader av enmansföretag. I motion 1916 tilläggs bl. a. att företagsblockader också används för att hindra uppkomsten av kompanjonsföretag och i motion 1934 att sådana åtgärder tillgrips för att tvinga enmansföretagare till avtalsvillkor som måste betraktas som oskäliga.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner om företagsblockader har behandlats av utskottet i AU 1979/80: 6, 1981/82: 4, 1982/83: 6 och 1983/84: 5. Till det sistnämnda betänkandet fogades två reservationer, nr 8 av m och nr 9 av m och c. Särskilt yttrande avgavs av fp.

Nya arbetsrättskommittén pekar i MBL i utveckling (s. 195) på att debatt uppstått om företagsblockader men går därutöver inte in på frågan.

Negativ föreningsrätt*Motionerna*

Alf Wennerfors m. fl. (m) erinrar i motion 2029 om att rätten att ansluta sig till och tillhöra en förening finns inskriven både i grundlagen och i MBL. Därmed borde rätten att stå utanför en förening vara en självklarhet. Så är emellertid inte fallet i Sverige. Detta används av de fackliga organisationerna till att genom långtgående åtgärder försöka tvinga in arbetstagare i organisationerna. Organisationsklausuler i kollektivavtal kan betraktas som en form av yrkesförbud och innebär ett otillbörligt ingrepp i den enskildes integritet och ett brott mot medborgerliga fri- och rättigheter. Den enskildes frihet att själv välja eller avstå från fackligt medlemskap bör garanteras, och motionärerna föreslår att det sker genom att den negativa föreningsrätten skrivs in i MBL.

Lagstiftning om en negativ föreningsrätt begärs vidare i motionerna 366 av Knut Wachtmeister (m), 1917 av Filip Fridolfsson m. fl. (m, c, fp) och 2393 av Gullan Lindblad m. fl. (m). I motionerna 366 och 1917 påtalas att det i LO:s normalstadgar uttalas att fackföreningsrörelsens principiella inställning till utträdesrätt för fackförbundsmedlem är att sådan utträdesrätt saknas. I motion 2393 åberopas kollektivanslutningen av fackföreningsmedlemmar till det socialdemokratiska partiet. Det hävdas också att den fackliga verksamheten har börjat syssla med den enskilde medlemmens privatliv och personliga förhållanden.

Allan Åkerlind m. fl. (m) vänder sig i motion 1964 mot att *löneavdrag för fackföreningsavgifter* kan ske direkt med stöd av kollektivavtal. Motionärerna anser att i första hand bör medlemmarna betala sina avgifter själva. Men om betalningen erläggs genom löneavdrag bör detta endast ske efter skriftligt medgivande av arbetstagarna. Systemet med avdrag enligt kollektivavtal kan leda till problem för den som inte vill vara medlem i en facklig organisation eller som vill gå över till en annan organisation. Med hänvisning härtill yrkas i motionen att löneavdrag för fackliga avgifter skall få ske endast om den enskilde arbetstagaren skriftligen begärt eller medgivit detta.

Nya arbetsrättskommittén

I betänkandet MBL i utveckling ingår ett avsnitt (s. 278–289) om den negativa föreningsrätten och om föreningsrättsskydd för arbetssökande. Framställningen sammanfattas av kommittén på detta sätt:

De föreningsrättsliga reglerna i 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt (FFL) fördes i princip oförändrade över till 7–9 §§ MBL. Under förberedandet av MBL väcktes emellertid frågorna om skydd för *den s. k. negativa föreningsrätten och om föreningsrättsskydd för arbetssökande*, bl. a. i form av riksdagsmotioner. Ämnet har ingående behandlats i den förra arbetsrättskommitténs betänkande. Riksdagen uttalade sig för att frågorna borde ytterligare övervägas, varpå regeringen uppdrog åt nya arbetsrättskommittén att ånyo ta upp dem till behandling. Resultatet av kommitténs överväganden redovisas i kap. 8. Kommittén belyser på nytt problemen på detta område bl. a. mot bakgrunden av en förnyad enkätundersökning om bruket av s. k. organisationsklausuler i kollektivavtal. Kommittén finner i likhet med den förra arbetsrättskommittén att det inte finns anledning att föreslå lagregler som tar sikte på den negativa föreningsrätten och föreningsrättsskyddet för arbetssökande. Vad gäller användningen av s. k. organisationsklausuler i kollektivavtal understryker kommittén betydelsen av att facklig anslutning skall vara frivillig och bero av den enskildes bestämmanderätt. Detta ställningstagande innebär emellertid inte att kommittén vill förorda ett lagfäst förbud mot organisationsklausuler. I kap. 8 berörs vidare frågan om bevisbördan i föreningsrättsmål.

I en reservation av kommittéledamoten Alf Wennerfors (m) anføres att kommittén borde ha lagt fram förslag till lagfäst skydd av den negativa föreningsrätten.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsförslag om den negativa föreningsrätten har tidigare behandlats av utskottet i AU 1982/83: 6 och 1983/84: 5. Till betänkandena fogades båda åren reservationer av moderata samlingspartiets företrädare i utskottet.

Rättspraxis

Frågan om medlems rätt till utträde ur en facklig organisation har aktualiserats i tre mål hos arbetsdomstolen åren 1966, 1971 resp. 1980. Domen det sistnämnda året – nr 25 – gällde en kvinnlig medlem som begärde att få lämna Sjöfolksförbundet med anledning av att hon anslutit sig till Sveriges arbetares centralorganisation. I målet prövades bl. a. om utträdesrätt förelåg och om utträdet kunde ske med omedelbar verkan.

Arbetsdomstolen ansåg att medlemmar av det aktuella förbundet måste anses ha rätt att säga upp sitt medlemskap utan hinder av att förbundets stadgar saknar bestämmelser härom. En uppsägningstid måste dock iaktas. Dess längd fick bestämmas av vad som efter en mer fri bedömning var skäligt. I detta fall fastställdes uppsägningstiden till tre månader.

I målet prövades även om arbetsgivaren enligt kollektivavtalet med Sjöfolksförbundet kunde fortsätta att göra löneavdrag för medlemsavgift till det förbundet. Arbetsdomstolen fastslog att löneavdrag inte fick göras sedan den nyssnämnda uppsägningstiden hade löpt ut.

I målet NJA 1982: 130 har högsta domstolen tagit ställning till om några fackförbundsmedlemmar som fått sin utträdesansökan avslagen av sitt förbund kunde få sin sak prövad av allmän domstol utan hinder av den skiljemannaklausul som fanns i förbundsstadgarna. Tingsrätten och hovrätten avvisade talan i målet med hänvisning till denna klausul, men högsta domstolen ansåg att klausulen med den utformning den hade skulle lämnas utan avseende och att tingsrätten alltså var behörig att pröva tvisten.

Arbetsdomstolen

Motionerna

I motionerna 2029 av Alf Wennerfors m.fl. (m) och 1963 av Allan Åkerlind m.fl. (m) hänvisas till att den arbetsrättsliga lagstiftningen innebär att arbetsdomstolen handlägger mål som gäller enskilda arbetstagares förhållanden. Motionärerna erinrar om att arbetsdomstolen är partssammansatt och anser att betänkligheter måste uttryckas mot att en på detta sätt sammansatt domstol skall avgöra mål mellan en enskild och någon av eller båda de parter som är representerade i domstolen. Problemet är så mycket större som det inte går att överklaga arbetsdomstolens avgöranden.

Mål som rör oorganiserade arbetstagare eller fackförbundsmedlemmar som inte stöds av sin organisation handläggs redan nu av de allmänna domstolarna. Motionärerna föreslår att det görs en utredning om möjligheterna att överföra alla mål om enskildas förhållanden på arbetsplatserna till de allmänna domstolarna med de överklagningsmöjligheter som skulle följa härav. Syftet härmed skall vara att stärka den enskildes arbetsrättsliga ställning.

Nya arbetsrättskommittén

Kommittén har i MBL i utveckling i ett kapitel (s. 295–299) berört rättstillämpningen i arbetsdomstolen. Det sker emellertid från andra utgångspunkter än dem som ligger till grund för de ovan redovisade motionerna. Vad kommittén närmast gått in på är rättsbildningen på medbestämmandeområdet genom arbetsdomstolens avgöranden. Vidare berör kommittén några spörsmål om praxis i tvister om tolkning av kollektivavtal.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet behandlade i AU 1981/82: 4 (s. 47–49) en motion, vari bl. a. yrkades att möjlighet skulle införas att överklaga arbetsdomstolens domar hos högsta domstolen. Utskottet avstyrkte yrkandet med följande motive-ring:

Utskottet övergår här efter till frågan om den i motionen förordade möjligheten att överklaga arbetsdomstolens domar.

Utskottet avvisar detta förslag. Erfarenheterna av den nuvarande konstruktionen av processen i arbetstvister är goda. Den nuvarande ordningen innebär att arbetsdomstolen är andra instans i vissa mål på anställnings-skyddslagens område. I övrigt fungerar arbetsdomstolen – liksom marknadsdomstolen – som enda instans. Denna ordning har betydande fördelar. Det är möjligt att få en snabb och säker process bl. a. med hänsyn till att parterna på arbetsmarknaden genom sin representation tillför domstolen en betydelsefull sakkunskap.

För en domstol av arbetsdomstolens karaktär är det också av största vikt att den är väl förankrad hos arbetsmarknadens parter. Om det förtroendet brister tappar domstolen sin auktoritet. Även från denna utgångspunkt är parternas representation i domstolen viktig. Genom sin medverkan i de slutliga avgörandena får de ett direkt ansvar för rättsbildningen inom området. Det förslag motionärerna för fram mot högsta domstolen som slutlig instans innebär bl. a. att man går miste om den speciella sakkunskap partsrepresentanterna besitter och att parternas ansvar för ett fungerande rättsligt system minskar.

Därefter har utskottet i AU 1982/83: I ytttrat sig till lagutskottet över en motion som kritiserade systemet med partssammansatta specialdomstolar, däribland arbetsdomstolen. Utskottet anförde avslutningsvis i yttrandet att de motiv som ligger bakom arbetsdomstolens nuvarande partssammansättning alltjämt får anses vara bärande. Vidare tog utskottet avstånd från en kritik som framförts mot domstolen och som innebar att domstolen i sin dömande verksamhet skulle påverkas av obehöriga intressen.

Arbetstagarbegreppet

Medbestämmandelagen

MBL är tillämplig på förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Båda begreppen blir därmed av grundläggande betydelse för lagens tillämpning, men ingetdera är definierat i lagen i annan mån än att av 1 § framgår att uppdragstagare som har sådan ställning som kan jämföras med anställda i lagens mening skall räknas som arbetstagare.

Med arbetstagare och arbetsgivare åsyftar MBL dem som i civilrättslig mening är att anse som arbetstagare resp. arbetsgivare förutom de nyssnämnda uppdragstagarna. För att ett civilrättsligt arbetstagarförhållande skall föreligga brukar uppställas vissa grundläggande förutsättningar: förhållandet mellan parterna skall vara grundat på avtal, detta skall gå ut på att den ena parten skall prestera arbete åt den andra parten. Den som åtar sig arbetet skall själv delta i det. Också andra kriterier kan ställas upp. Det civilrättsliga arbetstagarbegreppets innehåll bestäms närmare genom rätts-tillämpningen. Det brukar hävdas att denna tillämpning går mot en mer vidsträckt tillämpning av begreppet. I MBL-propositionen uttalades att denna utveckling bör fortgå och att avgörandena i tveksamma fall bör

utfalla till förmån för bedömningen att det är fråga om ett arbetstagarförhållande. Liknande uttalanden till förmån för ett vidsträckt arbetstagarbegrepp gjordes även i 1973 års proposition med förslag till anställningskyddslag.

Motionerna

Alf Wennerfors m. fl. (m), anför i motion 2029 att arbetstagarbegreppet är av central betydelse för den arbetsrättsliga lagstiftningen och för den fackliga verksamheten men också utanför detta område, t. ex. inom skatterätten. Det är därför väsentligt att det finns entydiga regler för bedömningen av om en person är att anse som anställd eller som företagare. Motionärerna förespråkar mot den bakgrunden att det görs en samlad översyn av arbetstagarbegreppet.

Som exempel på aktuella problem anger motionärerna att det förekommer att fackliga organisationer begär att i ett företag som drivs av två kompanjoner den ene skall betraktas som anställd. Skilda uppfattningar råder om vissa handelsagenter och konsulter skall räknas som arbetstagare eller företagare. Föräldrar som medverkar på sina barns daghem och praktiserande skolelever betraktas som anställda. Frivilligt arbete inom ideella organisationer förhindras därför att fackliga organisationer betraktar det som reguljärt arbete. Från arbetstagarbegreppet bör undantas elever i grundskolan och i gymnasieskolan som arbetar i företag och institutioner som led i sin utbildning liksom praktikanter.

Ingemar Eliasson (fp) och Jan-Erik Wikström (fp) föreslår i motion 2123 att ökat utrymme skall ges för ideella insatser i offentlig verksamhet såsom inom skolan och vårdsektorn. Motionärerna pekar på att det för medlemmarna i ideella organisationer och kristna samfund är naturligt att stödja verksamheten genom att för ringa eller ingen ersättning utföra arbete åt organisationen. Detta har kritiserats av fackliga organisationer. Motsvarande problem kan uppstå inom skolan när önskemål framkommer om att eleverna själva skall ta hand om enklare sysslor för att därmed ge dem ansvar för den egna arbetsmiljön. Motionärerna menar att riktlinjer bör utformas som ger vägledning för hur de angivna problemen bör lösas. Dessa riktlinjer bör utgå från att det är positivt om medborgarna själva tar ansvar för uppgifter inom den offentliga sektorn.

Några uppgifter om arbetstagarbegreppets utveckling

Behovet att precisera arbetstagarbegreppet uppkom tidigt bl. a. genom den förmånsrätt i konkurser som enligt dåvarande 17 kap. 4 § i handelsbalken tillerkänns arbetstgares lönefordringar eller, som det då hette "betjänters och tjänstehjones lön" samt "annan arbetares dagspenning eller avlöning". Vid sekelskiftet tillkom den första arbetsskadlagen som gav ersättningsrätt till "arbetare". Den lagen ersattes av 1916 års lag om försäkring för olycksfall i arbete och samtidigt inrättades försäkringsrådet

som sista instans i försäkringsfrågorna. Därmed började en utveckling som kom att spela en stor roll i debatten om arbetstagarbegreppet. Genom högsta domstolens praxis i mål om förmånsrätt för lönefordringar började utformas det civilrättsliga arbetstagarbegrepp som berörts i det föregående. Genom försäkringsrådets praxis utvecklades parallellt härmed ett socialrättsligt – och vidare – arbetstagarbegrepp.

Med 1928 års lagar om kollektivavtal och om arbetsdomstolen tillkom nya aspekter på arbetstagarbegreppet. Vilka grupper kunde uppträda som parter i kollektivavtal eller påkalla medverkan av en statlig förlikningsman för att lösa uppkomna tvister? Arbetsdomstolen följde till att börja med ett snävt civilrättsligt arbetstagarbegrepp. År 1945 gjordes därför ändringar i lagstiftningen om kollektivavtal, föreningsrätt och medling i arbetstvister, varigenom s.k. beroende uppdragstagare (handelsresande, skogskörare m. fl.) likställdes i de aktuella lagarna med arbetstagare. Av stor betydelse för det civilrättsliga arbetstagarbegreppets utformning fick den samma år antagna semesterlagen.

Arbetstagarbegreppet har alltså under en lång tid kommit att utformas i rättstillämpningen genom utslag i högsta domstolen, arbetsdomstolen och försäkringsrådet – försäkringsöverdomstolen. Den sistnämnda instansens prejudikatsbildande roll i de avseenden det här gäller har sedan april 1982 övertagits av regeringsrätten.

I den juridiska doktrinen har arbetstagarbegreppet uppmärksammats bl. a. genom Axel Adlercreutz omfattande doktorsavhandling från år 1964 i detta ämne.

När det gäller det statliga utredningsväsendet så skall här erinras om att arbetsrättskommittén i sitt betänkande SOU 1975: 1 gav en utförlig redovisning för rättsläget. Socialavgiftsutredningen väntas inom kort avsluta sitt arbete med ett delbetänkande om gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare inom avgifts- och källskattesystemet.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet behandlade förra året i AU 1983/84: 5 en motion med begäran om precisering av arbetstagarbegreppet (s. 8–9 samt res. 2 av m). I anslutning därtill behandlades även en motion om ideella insatser inom offentlig sektor.

Utskottet

Inledning

Utskottet tar i detta betänkande upp olika frågor om medbestämmande i arbetslivet som aktualiserats vid föregående riksmöte dels genom proposition 165 och till denna anslutande motioner, dels i fristående motioner väckta under allmänna motionstiden.

Den följande framställningen inleds med motionsförslag som spänner över medbestämmandeområdet i stort eller gäller den mer allmänna frågan om de anställdas medinflytande på datorisering och annan teknisk utveckling. Därefter följer framställningen i grova drag dispositionen av medbestämmandelagen. Utskottet behandlar sålunda olika frågor om förhandlingsrätt och information, särskilt på den offentliga sektorn, och går därpå över till förslag som hänger samman med de ekonomiska stridsåtgärderna. Regeringens förslag i proposition 165 redovisas i det sammanhanget. Framställningen avslutas med ställningstaganden till motioner om negativ föreningsrätt, arbetsdomstolen och arbetstagarbegreppet.

Regeringsförslagen gäller den s. k. 200-kronorsregeln, innehållande av intjänad lön vid konflikt samt avdragsrätten för s. k. allmänna skadestånd. Som ett led i beredningen av dessa frågor anordnade utskottet den 25 september en hearing med företrädare för de offentliga och privata arbetsgivarna, de anställdas huvudorganisationer och arbetsdomstolen.

Från skatteutskottet har inhämtats yttrande beträffande avdragsrätten (SkU 1983/84:14 y).

Strukturändringar i arbetsrätten

Liksom tidigare är föreslås från vpk:s sida ingripande förändringar i medbestämmandelagstiftningen. Denna bör enligt motion 1958 tillföras *demokratiska rättigheter för fackförening*. Dessa skall innebära att man slopar de inskränkningar som finns i den fackliga förhandlings- och informationsrätten. Den fackliga vetorätten bör utvidgas i betydande utsträckning, och rätten att tillgripa strejk skall inte längre hindras av fredspliktsbestämmelser. En konsekvens av detta är att inga strejkskadestånd skall kunna utdömas. Inte heller skall någon kunna avskedas för deltagande i strejk. Motionärerna föreslår att de fackliga organisationernas rätt att stödja eller själva tillgripa stridsåtgärder utvidgas även i andra avseenden. Å andra sidan bör arbetsgivarnas rätt att tillgripa lockout förbjudas på grund av den överlägsna maktposition som kapitalägarna sägs ha i förhållande till löntagarna.

Förslagen har sin utgångspunkt i att vpk inte anser sig kunna acceptera själva begreppet medbestämmande. Det sägs uttryckligen i motion 1958 att kapitalister och löntagare har oförenliga klassintressen och att de sålunda inte kan bestämma gemensamt liksom att om de anställda skall kunna hävda sina intressen så förutsätts andra begrepp än medbestämmande och medansvar. Såvitt framgår av motionen tänker sig vpk att påverkan av arbetsgivarnas beslut skall ske i en ständigt pågående kamp, där denna påverkan uppnås genom att de fackliga organisationerna steg för steg tvingar fram eftergifter från arbetsgivarna. Det är medbestämmandelagstiftningens uppgift att stödja en sådan kamplinje, varvid arbetstagarnas främsta vapen skall vara en obegränsad strejkrätt.

Det ligger i själva benämningen medbestämmandelagen att det är begrepp såsom samverkan och medinflytande som förutsätts styra den utveckling mot den utvidgade demokrati på arbetsplatsen lagen vill främja. Utskottet anser lika litet nu som tidigare år att de grundläggande synsätt som präglar medbestämmandelagens utformning skall överges till förmån för den linje vpk förespråkar. Med den helhetssyn som bär upp vpk-programmet för omgestaltung av medbestämmandelagen saknas anledning att här gå in på enskildheterna i detta program. Ett av programinslagen, skadestånden vid olovliga strejker, återkommer f.ö. i den följande framställningen. Med dessa påpekanden avstyrker utskottet motion 1958.

I en annan motion, 880, kommer vpk in på frågan om vidgade möjligheter till *facklig styrning av teknikutvecklingen*, så att denna kommer att ske på de arbetandes villkor. I det syftet föreslås att de fackliga organisationerna får vetorätt vid införande av ny teknik i arbetslivet samt att de får rätt att på arbetsgivarens bekostnad utnyttja arbetstagarkonsulter och anlita företagets dator för egna bearbetningar. Den lokala fackliga organisationen bör också få tillgång till allt underlagsmaterial som ligger till grund för företagens befintliga eller planerade datasystem. Dessutom föreslås att riksdagen skall ansluta sig till vad som anförs i motionen om behovet av ett fackligt forskningsinstitut, om produktionsskatt, om sex timmars arbetsdag samt yrkesutbildning.

Utskottet anser att utnyttjandet av datatekniken och annan ny teknik är ett aktuellt och samtidigt mycket angeläget område för de anställdas medinflytande. En utvidgad vetorätt är inte den bästa vägen att öka detta inflytande. Den tekniska utvecklingen har uppmärksamrats i utvecklingsavtalet SAF-LO-PTK liksom i tidigare slutna medbestämmandeavtal. Dataeffektutredningen har i sitt slutbetänkande (SOU 1984: 20) Datorer och arbetslivets förändring behandlat frågan om datorisering och medbestämmande. Utredningen har lagt fram ett program som syftar till att stödja de anställdas medbestämmande vid planering, utveckling och införande av datateknik. Några förändringar i lagstiftningen anser utredningen inte vara behövliga, utan de förbättringar av de anställdas möjligheter till inflytande utredningen pekar på sägs kunna ske avtalsvägen. Utredningens betänkande och däröver avgivna remissyttranden bereds f. n. i regeringskansliet. I avvaktan på resultatet av detta beredningsarbete bör initiativ av den typ som förordas i motionen anstå. Inte heller bör riksdagen i detta sammanhang göra uttalanden av i motionen begärt slag om så skilda ting som forskningsinstitut, produktionsskatt, sex timmars arbetsdag och yrkesutbildningens inriktning. Frågan om sex timmars arbetsdag behandlas f.ö. i det av utskottet nyligen avgivna betänkandet AU 1984/85: 2 med anledning av två andra partimotioner från vpk, 1983/84: 1049 och 1983/84: 1337.

Dataeffektutredningens betänkande berör även de problem som kan uppkomma med *datatekniken och de anställdas integritet* genom att de nya styr- och kontrollsystemen kan utnyttjas på ett sätt som hotar de

anställdas personliga integritet. Utredningen förordar i det syftet en viss skärpning av datalagen. Med hänvisning härtill och till vad ovan sagts om att beredningen av utredningens betänkande bör avvaktas vill utskottet inte föreslå någon åtgärd med anledning av motion 427 av Marie-Ann Johansson (vpk) och Lars-Ove Hagberg (vpk) om införande av en facklig vetorätt beträffande tekniska system som kan kränka de anställdas integritet.

Information och förhandlingar i mindre företag

Det är en av grundreglerna i MBL att arbetsgivarens informations- och förhandlingsskyldighet skall fullgöras mot den lokala arbetstagarorganisationen. Detta förutsätter att det finns en sådan organisation på arbetsplatsen. Alf Wennerfors m. fl. (m) i motion 2029 och Arne Fransson m. fl. (c) i motion 868 aktualiserar formerna för att fullgöra dessa skyldigheter i de mindre företag där det inte bildats någon fackklubb. I båda motionerna vänder man sig mot att de anställda i sådana fall ofta kommer att representeras av den fackliga avdelningen, vars ombudsmän kan vara stationerade på annan ort och därför har en begränsad kännedom om förhållandena på det företag det gäller. Som en metod att få en ändrad ordning tillstånd föreslås i motion 2029 en begränsning av MBL:s giltighet för de små företagen och en förstärkning av de lokalt anställdas inflytande. I motion 868 förordas att arbetsgivaren direkt förhandlar med och informerar de anställda, varefter arbetsgivaren har att lämna en skriftlig rapport till den fackliga avdelningen. I den sistnämnda motionen ifrågasätts vidare om inte arbetstagare som tillhör arbetsgivarens familj bör undantas från MBL. Motionärerna hänvisar i den delen till att ett motsvarande undantag redan görs i lagen om anställningsskydd.

Liknande motionsyrkanden övervägdes förra året av utskottet (AU 1983/84: 5 s. 9–11) mot bakgrund bl. a. av att frågan om den lokala förankringen av medbestämmandet tagits upp till diskussion i ett avsnitt (s. 135–141) i nya arbetsrättskommitténs betänkande MBL i utveckling. Kommittén ansåg att det inte borde komma i fråga att gripa in med lagstiftning i syfte att fastställa att arbetstagarnas rätt till medbestämmande skall utövas i en viss form eller genom något visst slag av representation eller liknande. Detta överensstämmer med det ställningstagande som gjordes redan vid tillkomsten av MBL, och utskottet anser att detta ställningstagande har en oförändrad aktualitet även i dag. Med lagens utformning är medbestämmandet en del av den fackliga verksamheten. Hur denna skall läggas upp och genomföras bör det vara arbetstagarnas och de fackliga organisationernas sak att avgöra. Det innebär i sin tur att det bör överlåtas åt parterna på arbetsmarknaden att avtalsvägen ange de lämpliga formerna för förhandling och information med utgångspunkt i den allmänna grundsatsen att tyngdpunkten i medbestämmandet skall ligga på den lokala nivån. I anslut-

ning härtill bör erinras om att det i 1982 års utvecklingsavtal mellan SAF-LO-PTK särskilt framhålls att formerna för samverkan och medbestämmande skall anpassas till de lokala förhållandena ute på arbetsplatserna och att det beträffande mindre arbetsplatser utan lokal facklig organisation förutsätts att det skall kunna utses kontakt- eller arbetsplatsombud.

Med utvecklingsavtalet och därtill fogade kommentarer har de avtals slutande parterna dragit upp de riktlinjer som enligt deras mening bör gälla för medbestämmandets former och innehåll. Det kan inte anses påkallat för riksdagen att i det skedet initiera en lagstiftning som ingriper i parternas möjligheter att gå vidare och avtalsvägen göra de anpassningar som motiveras av de skiftande förhållandena inom olika branscher när det gäller exempelvis företagsstrukturen. Med hänsyn härtill och till vad som anförts ovan avstyrker utskottet de föreliggande yrkandena i motionerna 868 och 2029.

Entreprenadavtal

Bestämmelserna i 38–40 §§ MBL ålägger arbetsgivarna att förhandla med de fackliga organisationerna i de fall det är avsett att lägga ut arbetsuppgifter på entreprenad eller som uppdrag. Om man inte kommer överens vid förhandlingarna har den fackliga organisationen möjlighet att förbjuda att entreprenaden (motsv.) kommer till stånd, men det förutsätter att det arrangemang arbetsgivaren vill genomföra kan antas medföra att lag eller kollektivavtal åsidosätts eller att detta på annat sätt skulle strida mot vad som är godtaget inom parternas avtalsområde. Används vetot på obefogat sätt kan det medföra skadeståndsskyldighet för den fackliga organisationen. Skadeståndsskyldighet kan också uppstå för den arbetsgivare som bryter mot bestämmelserna.

Den fackliga vetorätten ifrågasätts i två motioner, 2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m) och 1956 av Sten Svensson m. fl. (m, c, fp). Motionärerna gör gällande att vetorätsreglerna används av de fackliga organisationerna för att försöka stoppa även seriösa entreprenörers verksamhet, och de hävdar att vetorätten bl. a. därigenom kommit att användas på sätt som inte har varit åsyftat och inte heller kan accepteras i ett rättssamhälle. Lösningen av sådana problem kan enligt motionärerna inte hänskjutas till en reglering genom avtal mellan parterna på arbetsmarknaden, utan ingripande bör ske genom lagstiftning. Slutsatsen härav blir i motion 2029 att de aktuella bestämmelserna i MBL bör upphävas. I motion 1956, som är särskilt inriktad på enmansföretag, föreslås att 39 § ändras så att sådana företag inte uteslängs från entreprenader på den grunden att de inte har några anställda och därför inte heller har något kollektivavtal.

Riksdagen har under en följd av år haft att ta ställning till motioner med yrkanden om slopande eller inskränkning av MBL:s bestämmelser om entreprenadavtal. Riksdagen har avvisat motionsförslagen. Så skedde se-

nast förra året på förslag av utskottet (AU 1983/84: 5 s. 13–14). Liksom då vill utskottet hänvisa till att nya arbetsrättskommittén har studerat veto-rättsreglernas tillämpning utan att finna belägg för att reglerna i någon större omfattning skulle utnyttjas för andra syften än de avsedda. Kommittén fann inte heller skäl att föreslå några regeländringar. Utskottet anser vidare att det inte finns anledning att godta uppfattningen i motion 2029 att utvecklingen visat att förekommande problem inte kan lösas avtalsvägen och att lagstiftning därför måste tillgripas. Med erinran därutöver om att utvecklingen på entreprenadområdet aktivt skall följas av det genom utvecklingsavtalet SAF–LO–PTK inrättade Rådet för utvecklingsfrågor avstyrker utskottet motionerna 1956 och 2029, den senare i den nu behandlade delen.

Medbestämmande på den statliga sektorn

Under senare år har medbestämmandet på den offentliga sektorn i riksdagen uppmärksamrats i ett ökande antal arbetsrättsliga motioner men även vid olika tillfällen i konstitutionsutskottets granskningsbetänkanden. År 1982 togs frågan upp i två betänkanden från statliga utredningar, nämligen Kommunal förvaltning och medbestämmanderätt (SOU 1982:56) från kommittén för medbestämmandefrågor samt det redan nämnda betänkandet MBL i utveckling (kap. 7) från nya arbetsrättskommittén. Formerna för förhandlingsverksamheten i regeringskansliet har dessutom berörts i 1983 års budgetproposition (bil. 15 s. 110). I denna aviserade regeringen en översyn som bl. a. skulle pröva möjligheterna att finna lämpliga organisationsformer för den förhandlings- och informationsverksamhet som statens förhandlingsråd bedriver.

I detta avsnitt behandlar utskottet motionsförslag som gäller medinflytandefrågor i statsförvaltningen. De frågor som aktualiseras avser personalrepresentationen i de statliga myndigheternas styrelser, de statliga myndigheternas förhandlings- och informationsskyldighet enligt medbestämmanderegler samt formerna för tillsättning av högre chefer. I det närmast följande avsnittet berörs MBL i kommuner och landsting.

De anställda vid statliga myndigheter har sedan år 1974 rätt att utse i regel två *företrädare i myndigheternas styrelser*. Denna representationsrätt ifrågasätts i motionerna 2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m) och 1907 av Görel Bohlin (m) och Allan Ekström (m). Kombinationen av en vidsträckt förhandlingsrätt enligt MBL och representationen i styrelserna sägs i båda motionerna ge de statsanställda en "dubbel rösträtt" och göra det möjligt för dem att påverka det politiska beslutsfattandet i flera led, något som måste ses som betänkligt ur demokratisk synpunkt. Alf Wennerfors m. fl. anser mot den bakgrunden att den statliga personalrepresentationen i styrelserna bör inskränkas till frågor som direkt berör de anställda på deras egna arbetsplatser, medan Görel Bohlin och Allan Ekström går längre och

yrkar att 1974 års reform beträffande personalrepresentationen skall upphävas.

De statsanställdas rätt till styrelserepresentation har som förebild den motsvarande representationsrätt på den privata arbetsmarknaden som tillkom genom 1972 års lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar. Därutöver skall noteras att det ingår i den parlamentariskt sammansatta verksledningskommitténs uppdrag att se över frågan om personalföreträdarna och deras ställning i de statliga lekmannastyrelserna. Det konstateras i direktiven – som i det aktuella avsnittet finns återgivna i sin helhet på s. 14 – att efter personalföreträdarkungörelsens tillkomst har medbestämmandelagen samt medbestämmandeavtalen på det statliga området lett till en betydande förstärkning av det fackliga inflytandet över myndigheternas verksamhet. Det tilläggs i direktiven att man därvid har stannat för att förhandlingar bör vara den viktigaste formen för medbestämmande men att också andra former har tillmätts stor vikt. Det är mot bakgrunden av sådana uttalanden som kommittén har att företa den begärda översynen, varvid kommittén skall ta hänsyn till statsförvaltningens speciella uppgifter och organisation samt den konstruktion och de uppgifter den kommer att föreslå för de statliga styrelserna.

Eftersom formerna och omfattningen av styrelserepresentationen för de statsanställda nu är under omprövning och detta som ett led i en övergripande utredning om hur ledningen av de statliga förvaltningsmyndigheterna i fortsättningen skall organiseras bör riksdagen avstå från att i detta sammanhang göra ingripanden i denna representationsrätt av det slag som begärs i motion 2029. Med hänsyn till vad nu anförts bör alltså den aktuella delen av motionen inte leda till någon åtgärd. Av detta ställningstagande följer att utskottet avstyrker motion 1907 med dess begäran om att riksdagen nu skall upphäva de statsanställdas rätt till styrelserepresentation.

Beträffande *förhandlingsskyldigheten för de statliga arbetsgivarna* föreslås begränsningar i motionerna 2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m) och 868 av Arne Fransson m. fl. (c). I motion 2029 uttalas att *förhandlingsskyldigheten* bör inskränkas till åtgärder som primärt gäller de anställdas situation på den egna arbetsplatsen. Som särskilt angeläget framhålls att *förhandlingsskyldigheten* begränsas i regeringskansliet beträffande bl. a. propositionerna till riksdagen. Motion 868 är direkt inriktad på medbestämmandefrågorna i regeringens kansli. Motionärerna säger sig vilja få till stånd en prioritering av MBL-förhandlingarna till vissa angivna ämnesområden men också en förhandlingsordning som gör det möjligt för de anställdas företrädare att komma in tidigare i beslutsprocessen än nu är fallet.

Såsom redovisats i det föregående har konstitutionsutskottet (KU) i det granskningsbetänkande som avgavs i våras (KU 1983/84: 30) på nytt granskat tillämpningen av MBL vid beredningen av regeringsärendena. KU redovisar kritiska uppfattningar från både arbetsgivar- och arbetstagar-

dan som bl. a. går ut på att informations- och förhandlingsskyldigheten kommer att fullgöras på ett mycket sent stadium av beredningsprocessen. KU säger sig ha förståelse för denna kritik och ifrågasätter om den nuvarande handläggningsordningen överensstämmer med tankegångarna bakom medbestämmandets utformning i fråga om regeringsärendena. KU anför vidare att det finns inslag i den nuvarande ordningen som är diskutabla från principiella synpunkter och anser inte heller att de insatser i form av tid och resurser som görs alltid står i proportion till de uppnådda resultaten. KU:s slutsats är således att omfattningen och inriktningen av förhandlings- och informationsverksamheten i fråga om regeringsärendena bör omprövas i syfte att minska den sena behandlingen av mer rutinbetonade ärenden till förmån för tidiga kontakter mellan parterna i viktigare frågor. Formerna för dessa kontakter bör diskuteras och detta kan aktualisera ett införande av nya arbetsformer.

Med hänvisning till dessa nyligen av KU gjorda uttalanden finner arbetsmarknadsutskottet för sin del inte motiverat för riksdagen att ta ytterligare initiativ till en översyn av informations- och förhandlingsverksamheten i regeringskansliet. Det är så mycket mindre skäl att göra det som regeringen redan tidigare har aviserat att den avser att företa en sådan översyn. I anslutning härtil erinras om att utskottet förra året (se AU 1983/84: 5 s. 19) gjorde den bedömningen att förändringar i medbestämmandets utformning i regeringskansliet måste föregås av förutsättningslösa förhandlingar. Med det sagda avstyrker utskottet motionerna 868 och 2029 i de nu behandlade delarna.

Motion 868 innehåller även ett yrkande som gäller *tillsättningen av högre chefer i statsförvaltningen*. Motionärerna vill med hänsyn till de särskilda förhållanden som gäller på den statliga sidan att regeringen skall kunna företa chefstillsättningarna utan föregående förhandlingar med personalorganisationerna. Det förutsätts dock att organisationerna skall informeras om tillsättningarna.

Genom arbetsdomstolens praxis har fastslagits att tillsättningen av befattningshavare i ledande ställning i företag skall föregås av primärförhandlingar enligt MBL. Som påpekas i motion 868 anses att motsvarande ordning är tillämplig även på den offentliga sektorn. Det nyssnämnda stadgandet i MBL är emellertid dispositivt, dvs. kan ersättas eller utfyllas av kollektivavtal. Enligt det s. k. tjänstetillsättningsavtalet (ATS) gäller den ordningen att statens förhandlingsråd informerar organisationerna om kommande tjänstetillsättningsbeslut, vare sig det är fråga om tillsättningar som görs direkt av regeringen eller om regeringens avgöranden av besvär över myndighets beslut beträffande tjänstetillsättningar. Organisationerna har därefter fem dagar på sig att begära förhandling. Vid en hearing inför KU den 10 november förra året uppgav förhandlingsrådets chef att förhandlingar inte begärs i mer än 3 % av tjänstetillsättningsärendena och att det då ofta är fråga om besvärärenden, i vilka personalorganisationerna

kan ha olika uppfattningar. Det föreligger olika undantag från den avtalade förhandlings- och informationsordningen, bl. a. verkscheferna. I fråga om dem gäller dock särskilda informationsregler. Avtalets innehåll redovisas mer utförligt i betänkandet Ds B 1982: 4 Statliga chefsfrågor (s. 30–32).

Såvitt utskottet kan finna har det avtalsvägen visat sig möjligt att finna en ordning som i stort bör tillgodose motionens önskemål. I den mån det visar sig önskvärt att genomföra förändringar bör dessa i första hand vidtas på motsvarande sätt, dvs. genom förhandlingar och avtal. Med dessa uttalanden anser sig utskottet inte böra föreslå någon åtgärd med anledning av det aktuella yrkandet i motion 868.

MBL i kommuner och landsting

På förslag av utskottet beslöt riksdagen på hösten 1981 att begära en utredning som skulle syfta till en klarare gränsdragning i förhandlingsfrågorna för kommuner och landsting. I utskottet reserverade sig de socialdemokratiska ledamöterna, som inte fann det påkallat att göra en sådan utredning.

Efter regeringsskiftet på hösten 1982 anförde den nya regeringen i en skrivelse till riksdagen (1982/83:176) att det borde anstå med det begärda utredningsarbetet och att man i stället borde pröva möjligheterna att avtalsvägen lösa uppkommande problem med gränsdragningen mellan den politiska demokratin och de anställdas förhandlingsrätt. Utskottet anslöt sig till denna ståndpunkt och i enlighet med utskottets förslag lades regeringsskrivelsen utan erinran till handlingarna. Utskottsföreträdarna för moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet reserverade sig och anförde att utredningsarbetet borde fullföljas och utvidgas till att omfatta även de statligt anställdas förhandlingsrätt.

Alf Wennerfors m. fl. (m) i motion 2029 och Arne Fransson m. fl. (c) i motion 868 yrkar att riksdagen på nytt skall begära att det tidigare beslutade utredningsarbetet om MBL i kommuner och landsting skall genomföras. I motionerna anföras bl. a. att det måste anses vara principiellt felaktigt att gränsdragningen mellan förhandlingsrätten och den politiska demokratin skall hänskjutas till avgöranden i avtal mellan de berörda arbetsgivar- och arbetstagarparterna. Det hänvisas vidare till att det tidigare beslutet om utredning fattades i enlighet med önskemål som enhälligt hade framställts av kommun- och landstingsförbundens styrelser.

Skilda ståndpunkter föreligger i denna fråga alltsedan den uppkom. Argumenten är väl kända. Några nya omständigheter har inte tillkommit efter förra höstens riksdagsdebatt i ämnet, och utskottet avstyrker motionerna 868 och 2029 i de aktuella delarna.

200-kronorsregeln

Som nämnts i den föregående framställningen fanns i 1928 års kollektivavtalslag en bestämmelse som föreskrev att en enskild arbetstagare aldrig fick ådömas skadestånd med högre belopp än 200 kr. Detta är den s. k. 200-kronorsregeln, och den har i praktiken tillämpats enbart beträffande olovliga stridsåtgärder.

Vid riksdagsbehandlingen av 1976 års förslag till medbestämmandelag yrkade moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet att 200-kronorsregeln skulle utgå ur den nya lagen, och detta blev också riksdagens beslut. Efter den 1 januari 1977, då MBL trädde i kraft, har det alltså inte funnits någon beloppsmässigt fastställd övre gräns för skadestånd vid olovliga strejker.

Under åren 1977–1982 begärdes i socialdemokratiska motioner upprepade gånger att 200-kronorsregeln skulle återinföras. Samtidigt hävdade vpk att skadeståndet som sanktionsform vid strejker borde avskaffas.

Det var inte avsett att avskaffandet av 200-kronorsregeln skulle leda till en generell höjning av skadeståndsbeloppen. I riksdagsbeslutet på våren 1976 anfördes att dessa skadestånd även i framtiden skulle hållas på en måttlig nivå. Detta iaktogs också i arbetsdomstolens praxis. Såsom berörts i den tidigare framställningen har domstolen dömt ut skadestånd med högre belopp än 200 kr. endast i ett mindre antal fall, i vilka domstolen har ansett att de olovliga strejkerna varit särskilt allvarliga eller anmärkningsvärda.

En majoritet inom nya arbetsrättskommittén har föreslagit att den tidigare 200-kronorsregeln skall återinföras. Vid remissbehandlingen har detta förslag tillstyrkts av löntagarorganisationerna (utom SACO/SR), medan flertalet övriga instanser avstyrker den föreslagna lagändringen.

I propositionen föreslås nu att 200-kronorsregeln skall återinföras.

Till att börja med anser regeringen det önskvärt att förstärka de möjligheter till överläggningar enligt 43 § MBL som arbetsgivaren och den fackliga organisationen på arbetsplatsen skall ta upp när en olovlig konflikt har brutit ut. Dessa överläggningar skall syfta till att skapa klarhet om de bakomliggande orsakerna till konflikten. Parterna skall sedan gemensamt verka för att konflikten upphör. Den roll dessa överläggningar på det lokala planet har redan med nuvarande regler föreslås bli förstärkta på så sätt att om konflikten fortsätter och arbetsgivaren vänder sig till arbetsdomstolen skall denna ha möjlighet att förordna om förnyade överläggningar och nu under ledning av en förlikningsman sedan de strejkande har återgått till arbetet. Det förutsätts att det handlar om en olovlig strejk och att arbetsdomstolen har ålagt de strejkande att återgå till arbetet. Det är vidare en självklar förutsättning att arbetsdomstolen med ledning av vad som har framkommit i målet anser sig ha skäl att tro att de nya överläggningarna kan vara av värde för att undanröja orsakerna till konflikten.

Den nu beskrivna delen av regeringens förslag innebär att 60 § MBL tillförs ett andra stycke med ny lydelse samt att det görs ett par följdändringar i 4 kap. 7 § lagen om rättegången i arbetstvister (arbetstvist-lagen).

När det sedan gäller själva 200-kronorsregeln har regeringsförslaget följande innebörd. Om den olovliga strejken upphör senast när arbetsgivaren och fackklubben tar upp överläggningar enligt de nyssnämnda reglerna i 43 § MBL skall skadestånd normalt inte dömas ut. För att skadestånd i de fallen skall komma i fråga skall det föreligga särskilda skäl. Detta föreslås gälla enligt ett nytt tredje stycke i 60 § som motsvarar nuvarande andra stycke. Den nya lagregeln – att skadestånd i de nu berörda fallen som regel inte skall dömas ut – överensstämmer med motivuttalanden som gjordes redan vid MBL:s tillkomst (se bl. a. specialmotiveringen till 60 § i prop. 1975/76: 105 bilaga 1 s. 424).

I ett nytt fjärde stycke till 60 § föreslås slutligen att högre skadestånd än 200 kr. inte får åläggas en arbetstagare för deltagande i en olovlig stridsåtgärd. Regeln skall dock inte, som tidigare, vara ovillkorlig utan den nya regeln stipulerar att begränsningen inte skall gälla om de strejkande vägrar att åtlyda förordnande från arbetsdomstolen att de skall återgå till arbetet och stridsåtgärden dessutom med hänsyn till omständigheterna måste betraktas som särskilt allvarlig eller anmärkningsvärd.

I de motioner som väckts med anledning av propositionen yrkas av moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet att regeringsförslaget i denna del skall avslås, medan vpk yrkar i första hand att strejkskadestånden avskaffas och i andra hand på att 200 kr. skall vara en absolut övre gräns för skadestånden.

Utskottet tar först ställning till vpk:s förstahandsyrkande i motion 2836 om *slopande av strejkskadestånden* och om att fredspliktsbestämmelserna utmönstras ur MBL. Förslaget är en konsekvens av den helhetssyn på de arbetsrättsliga frågorna som vpk har anlagt under en följd av år och senast har redovisat i motion 1958 som behandlas i ett tidigare avsnitt av detta betänkande. Utskottet har i det sammanhanget inte velat ställa sig bakom det program för omgestaltung av medbestämmandelagen som vpk förespråkar. Detta gäller särskilt om den nu aktuella delen av programmet som innebär att man skulle överge den gängse arbetsrättsliga grundsatsen att arbetsfred skall råda under avtalstid. Det skall inte uppstå någon tvekan om att denna grundsats skall gälla, och detta bör understrykas av att de som bryter mot fredsplikten gör det vid äventyr av ett rättsligt ansvar. Inom arbetsrätten är skadestånd den gängse sanktionsformen, och utskottets slutsats av det anförda är att riksdagen bör avslå förstahandsyrkandet i motion 2836 om slopande av fredspliktsbestämmelserna och skadestånden för deltagande i strejker.

Utskottet går härafter över till regeringens förslag till *återinförande av 200-kronorsregeln*. Avslagsyrkandena i motionerna 2837 av Ulf Adelsohn

m. fl. (m). 2833 av Arne Fransson m. fl. (c) och 2835 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp) grundar sig i det väsentliga på att lagrådet liksom flertalet remissinstanser har avstyrkt att regeln införs i MBL och på att det finns risk för att skadestånden kommer att bli betydelselösa. Andrahandsyrkandet i motion 2836 av Lars Werner m. fl. (vpk) innebär, som ovan nämnts, att 200 kr. skall vara ett högsta skadeståndsbelopp som inte får överskridas. Dessutom bör, enligt samma motion, i lagtexten tas in en föreskrift om att deltagande i strejk aldrig får utgöra saklig grund för avskedande.

Utskottet anser att det måste vara ett riktigt grepp att lägga en ökad tonvikt vid åtgärder som har till syfte att komma till rätta med de bakomliggande faktorer som utlöser olovliga konflikter. Om man gör detta på det sätt som föreslås i propositionen blir det samtidigt möjligt att tona ned den roll som man på många håll i den allmänna debatten vill tillmäta skadestånden. Den funktion dessa kan ha för att förebygga att olovliga stridsåtgärder uppkommer bör inte överdrivas. Skadeståndens uppgift bör, som framhålls i propositionen, vara att stryka under den redan nämnda rättsliga grundsatsen att träffade kollektivavtal skall respekteras och den åtföljande fredsplikten iakttas. Enligt utskottets mening tillgodoser propositionens förslag till en modifierad 200-kronorsregel väl dessa syften. Riksdagen bör således avvisa avlagsyrkandena i motionerna 2833, 2835 och 2837.

Med anledning av vpk:s andrahandsyrkande i motion 2836 om 200 kr. som ett högstbelopp som inte får överskridas konstaterar utskottet att möjligheten att döma högre belopp har förts in i regeringsförslaget med ledning av de erfarenheter som har gjorts under de år som MBL har varit i tillämpning. Till dessa erfarenheter hör att arbetsdomstolen som huvudregel hållit fast vid den tidigare 200-kronorsregeln men funnit sig böra göra undantag för ett begränsat antal fall som har framstått som särskilt allvarliga och speciella. Enligt propositionen bör man även i fortsättningen ge domstolen möjlighet till en särskild markering i fall av det slag det här gäller. De har preciserats i lagtexten och i propositionens motivuttalanden. Utskottet ansluter sig till propositionens bedömning och avstyrker vpk-förslaget i motsvarande del.

Vpk vill därjämte att det i MBL skall föras in ett förbud mot att avskeda arbetstagare för deltagande i strejk. Frågan har behandlats tidigare vid olika tillfällen. Enligt de principer som gäller får uppsägning eller avskedande inte tillgripas mot dem som deltar i en lovlig arbetskonflikt. Det samma gäller deltagande i olovliga konflikter såvida det inte är fråga om vad som måste betraktas som kvalificerade undantagsfall, såsom långvariga konflikter till följd av att de strejkande inte kan förmås vika från klart avtalsstridiga krav och återgå till arbetet. Utskottet vidhåller att man för speciella situationer inte kan avhända sig möjligheten att tillgripa skiljande från anställning som en sista utväg där andra åtgärder för att bilägga konflikten har visat sig vara verkningslösa.

Det ovan sagda innebär sammanfattningsvis att utskottet – med avstyrkande av avslagsyrkandena i motionerna 2833, 2835 och 2837 samt andrahandsyrkandet i motion 2836 – biträder regeringens förslag beträffande 200-kronorsregeln och föreslår att riksdagen antar de till propositionen fogade lagförslagen i vad avser ändringarna i 60 § MBL och 4 kap. 7 § arbetstvistlagen.

Förbud mot innehållande av intjänad lön

Genom en dom år 1980 har arbetsdomstolen (se s. 17) ansett att det kan godtas att en arbetsgivare som stridsåtgärd håller inne lön som intjänats före konfliktutbrottet men förfaller till betalning först när konflikten pågår. I likhet med nya arbetsrättskommittén (majoriteten) föreslår regeringen att det genom ett tillägg till 41 § MBL införs ett lagfäst förbud för arbetsgivarerna att vid arbetskonflikt såsom stridsåtgärd innehålla intjänad lön. Moderata samlingspartiet och folkpartiet yrkar i motionerna 2837 resp. 2835 att riksdagen skall avslå förslaget.

Utskottet ansluter sig i denna fråga till propositionens ståndpunkt. Från fackföreningsrörelsens sida har man häftigt motsatt sig att möjlighet öppnats att tillgripa en stridsåtgärd av det slag det nu gäller. Från arbetsgivarvidan har visserligen gjorts utfästelser om att man på det hållet kommer att avstå från att utnyttja åtgärden, men det är dock ofrånkomligen så att genom arbetsdomstolens dom har den kritiserade åtgärden förklarats överensstämma med gällande rätt. Detta bör upphävas på ett för hela arbetsmarknaden bindande sätt genom att det i lag införs en regel som har motsatt innebörd, dvs. förbjuder åtgärden.

Det rör sig här om en väl avgränsad fråga beträffande vilken det egentligen inte råder några meningsmotsättningar i sak. Man bör därför inte se den aktuella lagstiftningsåtgärden som ett avsteg från grundsatsen att det är arbetsmarknadsparternas uppgift och ansvar att sinsemellan utveckla och tillämpa regler för ekonomiska stridsåtgärder avsedda att användas i de situationer där sådana åtgärder är tillåtna, dvs. utanför kollektivavtalsförhållanden eller när parterna tillfälligt inte är bundna av kollektivavtal.

Utskottet tillstyrker sålunda propositionens förslag till ändrad lydelse av 41 § MBL och avstyrker de motsvarande avslagsyrkandena i motionerna 2835 och 2837.

Avdragsrätten för allmänna skadestånd

Genom avgöranden i rättsrätten år 1980 har fastställts att en arbetsgivare som skall betala s. k. allmänt skadestånd till en facklig organisation har rätt att vid beskattningen göra avdrag för detta skadestånd såsom en omkostnad i rörelsen. En arbetstagare däremot som tilldömts ett allmänt skadestånd har att skatta för detta som inkomst av tjänst. Se vidare framställningen på s. 18–19.

I propositionen föreslås att arbetsgivarnas avdragsrätt för allmänna skadestånd slopas genom att ett tillägg av denna innebörd införs i 20 § kommunalskattelagen. Samtidigt uttalas att det saknas tillräckliga skäl för att göra sådana skadestånd skattefria hos mottagaren. I de tre förut nämnda motionerna 2833 (c), 2835 (fp) och 2837 (m) samt 2834 av Erik Hovhammar m. fl. (m, c, fp) yrkas att propositionen avslås i denna del.

Skatteutskottet har avgivit begärt yttrande i ärendet (SkU 1983/84: 14 y). I detta uttalar skatteutskottet som sin mening att arbetsmarknadsutskottet bör tillstyrka regeringsförslaget om ändring i kommunalskattelagen och avstyrka motionerna i motsvarande del. Beträffande skälen för skatteutskottets ställningstagande hänvisas till bilaga 2 där yttrandet finns intaget i sin helhet. Arbetsmarknadsutskottet, inom vars beredningsområde det normalt inte ingår att handlägga skatterättsliga frågor, ansluter sig till vad skatteutskottet anfört i yttrandet och föreslår med hänvisning till detta att riksdagen med avslag på de nyssnämnda motionerna i aktuella delar antar propositionens förslag till ändring av 20 § kommunalskattelagen.

Regeringens lagförslag i övrigt

De formella delarna av propositionens lagförslag, rubrik, ingress etc. bör godtas av riksdagen med den ändringen att ikraftträdandetidpunkten för de tre lagarna bör flyttas från den 1 juli 1984 till den 1 januari 1985. I fråga om den aktuella lydelsen av 20 § kommunalskattelagen bör dessutom beaktas en genom SFS 1984: 497 tillkommen ändring.

Informella skadestånd

Flertalet arbetstvister förs inte till arbetsdomstolen utan biläggs genom uppgörelser parterna emellan. Alf Wennerfors m. fl. (m) gör i motion 2029 gällande att arbetsgivarparten – särskilt om det är fråga om mindre företag – i sådana fall många gånger föredrar att betala ett informellt skadestånd än att ta en process i arbetsdomstolen som kan bli både dyrbar och omfattande. Därtill förekommer ofta, sägs det vidare i motionen, att arbetsgivaren ser sig nödsakad att godta skadeståndskrav som är orimliga och stridande mot lagens anda. Motionärerna föreslår att det görs en analys av konsekvenserna av den arbetsrättsliga lagstiftningen och att det vidtas sådana förändringar i denna lagstiftning att det klart framgår i vilka fall och under vilka former skadestånd kan utkrävas. Med liknande motiveringar föreslår Rolf Clarkson m. fl. (m, c) i motion 1909 en utredning om eventuellt missbruk av arbetsrättslagstiftningens möjligheter till skadestånd.

Det arbetsrättsliga regelsystemet är inriktat på att parterna genom förhandlingar skall lösa uppkommande konflikter utan rättegång. Denna allmänna princip understryks genom de föreskrifter som ges i den förut

berörda paragrafen, 4 kap. 7 §, i arbetstvistlagen. Föreskrifterna i denna paragraf innebär att parterna först har att hålla förhandlingar enligt medbestämmandelagen eller de förhandlingsordningar som har fastställts genom kollektivavtal. I annat fall får arbetsdomstolen inte ta upp målet till prövning annat än i vissa särskilt angivna undantagsfall. Det ligger i sakens natur att den part som känner sig förfördelad i arbetsrättsliga tvister skall kunna liksom i andra civilrättsliga tvister utverka ekonomisk gottgörelse även om tvisten avgörs på utomrättslig väg. Det må vara att den ena parten i en arbetsrättslig tvist är mindre väl informerad om lagar och avtal och därför kan anses befinna sig i ett underläge gentemot motparten. Inte heller detta är ett problem som är unikt för förhållandena på arbetsmarknaden, utan saken får bedömas utifrån allmänna avtalsrättsliga principer som gäller för vår rättsordning i stort. Vad motionärerna har tagit upp kan i själva verket sägas vara ett informationsproblem – de svårigheter som kan föreligga särskilt för mindre och oorganiserade arbetsgivare att hålla sig à jour med rättsutvecklingen på arbetsmarknaden. Sådana problem bör avhjälpas på annat sätt än genom ändringar i arbetsrättslagstiftningen, och utskottet avstyrker därför med hänsyn härtill och till vad i övrigt anförts motionerna 1909 och 2029, den senare i den nu behandlade delen.

Blockad av företag

I fyra motioner begärs förbud mot eller inskränkningar i de fackliga organisationernas möjligheter att tillgripa stridsåtgärder i form av blockad mot företag. Sålunda begärs i motion 2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m) att blockader mot enmansföretag skall förbjudas och att rätten att tillgripa företagsblockader skall begränsas även i övrigt. Arne Fransson m. fl. (c) yrkar i motion 868 att förbud införs mot stridsåtgärder som riktar sig mot enmans- och familjeföretag. Vidare begär Filip Fridolfsson m. fl. (m, c, fp) i motion 1916 förbud mot blockad av företag utan fackligt anslutna, och Marianne Karlsson m. fl. (c, m, fp) föreslår i motion 1934 förbud mot blockad av enmansföretag.

Motionärerna framhåller särskilt att de resultat de fackliga organisationerna kan uppnå med blockaderna inte kan anses stå i rimlig proportion till den djupt ingripande åtgärd som blockaderna utgör med hänsyn till den typ av företag det här gäller. I övrigt torde få hänvisas till motionsreferaten på s. 21.

Liknande motionsyrkanden har tidigare år avstyrkts av utskottet med hänvisning till att det har varit en gängse princip att statsmakterna inte bör ingripa med lagstiftning i arbetsmarknadsparternas rätt att använda ekonomiska stridsåtgärder. Utskottet håller fast vid denna ståndpunkt. Det är parternas sak att på eget ansvar sinsemellan utveckla och tillämpa de regler som skall gälla för den ekonomiska striden. Det kan invändas att det tidigare behandlade förslaget om förbud mot innehållande av intjänad lön

utgör ett ingrepp i den fria stridsrätten. Som utskottet i det sammanhanget framhållit måste det förslaget ses som ett avgörande i en mycket speciell och avgränsad fråga, i vilken det därtill inte föreligger några egentliga meningsmotsättningar i sak. Annorlunda förhåller det sig med de föreliggande förslagen om förbud mot blockader av företag. Det är förslag med en betydande räckvidd, och utskottet är liksom tidigare år inte berett att föreslå riksdagen att ta lagstiftningsinitiativ av det slag som begärs i motionerna. Utskottet avstyrker sålunda motionerna 868 och 2029 i de aktuella delarna liksom motionerna 1916 och 1934.

Dessutom avstyrks motion 2029 i fråga om begränsning av blockadrätten i övrigt.

Negativ föreningsrätt

Med negativ föreningsrätt avses rätten att stå utanför en förening.

I fyra motioner, däribland 2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m), begärs att den negativa föreningsrätten skall lagfästas genom att skrivas in i MBL. Rätten att stå utanför en förening är nämligen ingen självklarhet, anfördes det i motion 2029. Att rättsligt skydd saknas utnyttjas av de fackliga organisationerna bl. a. till organisationsklausuler i kollektivavtal och till långtgående åtgärder för att tvinga in arbetstagare i organisationerna.

Övriga motioner som föreslår lagstiftning om negativ föreningsrätt är 366 av Knut Wachtmeister (m), 1917 av Filip Fridolfsson m. fl. (m, c, fp) och 2393 av Gullan Lindblad m. fl. (m). I dessa motioner påtalas bl. a. att fackföreningsrörelsen har som principiell inställning att medlemmar i fackförbund saknar rätt att utträda ur förbunden.

I en femte motion, 1964, vänder sig Allan Åkerlind m. fl. (m) mot att *löneavdrag för fackföreningsavgifter* kan ske direkt med stöd av kollektivavtal. Motionärerna anser principiellt att fackföreningsmedlemmar i första hand själva bör betala sina medlemsavgifter. Därutöver pekar motionärerna på att det kritiserade systemet kan leda till problem för dem som inte längre vill vara medlemmar i facklig organisation eller vill gå över till en annan organisation.

Nya arbetsrättskommittén har i enlighet med sina direktiv gjort en utredning om den negativa föreningsrätten och om föreningsrättsskyddet för arbetssökande. I anslutning därtill har kommittén gjort en enkätundersökning om bruket av s. k. organisationsklausuler i kollektivavtal. Kommittén anser i likhet med den förra arbetsrättskommittén att det inte finns anledning att föreslå lagregler som tar sikte på den negativa föreningsrätten och föreningsrättsskyddet för arbetssökande. Inte heller beträffande organisationsklausuler vill kommittén förordna en lagstiftning som skulle innebära förbud mot sådana klausuler.

Frågan om den negativa föreningsrätten behandlades förra året ganska

utförligt av utskottet i AU 1983/84:5 (s. 11–13) mot bakgrunden av de synpunkter som anförts av nya arbetsrättskommittén. De resonemang som då fördes ledde fram till att utskottet för sin del anslöt sig till de ställningstaganden som gjorts inom kommittén, nämligen att man bör avstå från att ingripa med lagstiftning om den negativa föreningsrätten och mot bruket av organisationsklausuler. Utskottet anser att de omständigheter som åberopats i de föreliggande motionerna inte bör föranleda ett ändrat ställningstagande i detta sammanhang.

Med anledning av vad som sägs i ett par av motionerna om utträde ur fackförbund skall här hänvisas till den redovisning för rättspraxis som görs på s. 23–24. Av denna redovisning framgår bl. a. att arbetsdomstolen anser att medlemmar av ett fackförbund måste ha rätt att lämna förbundet under förutsättning att viss uppsägningstid iakttas.

Med åberopande av det ovan anförda avstyrker utskottet motionerna 366, 1917, 2029 i motsvarande del och 2393.

Vad sedan beträffar motion 1964 om löneavdrag för fackliga medlemsavgifter går motionens yrkande ut på att sådana avdrag skall få göras endast om arbetstagarna skriftligen har begärt eller medgivit detta. Arbetsgivarernas medverkan till avgiftsuppbörden bygger på åtaganden genom kollektivavtal. Ett genomförande av motionens förslag skulle därmed innebära att riksdagen på denna punkt genom lagstiftning skulle stipulera innehållet i kollektivavtal. Ett ingrepp av detta slag i parternas avtalsfrihet anser utskottet vara opåkallat.

I ett avseende kan reglering av medlemsuppbörden genom kollektivavtal komma i konflikt med föreningsrätten. Motionen snuddar vid det problemet. Det gäller det fall att en medlem i ett fackförbund lämnar detta för att övergå till en annan, kanske konkurrerande organisation. Arbetsgivaren anser sig på grund av kollektivavtal skyldig att fortsätta att göra löneavdrag för medlemsavgifter till det förstnämnda förbundet. Hur denna situation skall hanteras har rättsligt prövats i arbetsdomstolens dom år 1980 nr 25 (se s. 24). Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet även motion 1964.

Arbetsdomstolen

Alf Wennerfors m. fl. (m) i motion 2029 liksom Allan Åkerlind m. fl. (m) i motion 1963 föreslår en utredning av möjligheterna att överföra alla mål som rör enskilda arbetstagares förhållanden till de allmänna domstolarna. Som skäl för detta anføres dels att det är ägnat att inge betänkligheter att en partssammansatt domstol som arbetsdomstolen har att avgöra mål mellan en enskild och en motpart som är representerad i domstolen, dels att en överföring till de allmänna domstolarna skulle ge möjligheter att överklaga domar som meddelats i lägre instans till högre instans.

Arbetsdomstolen är i sin dömande verksamhet normalt sammansatt av

sju ledamöter. Av dem är tre s. k. ämbetsmannaledamöter, nämligen ordföranden, vice ordföranden och en tredje ledamot. De utses av regeringen bland personer som skall vara fristående från arbetsgivar- eller arbetstagarintressen. Dessa intressen företräds av övriga fyra ledamöter, två från arbetsgivar- och två från arbetstagsidan.

När arbetsdomstolen inrättades år 1929 som specialdomstol för tvister om tolkning och tillämpning av kollektivavtal gjordes domstolen samtidigt till första och enda instans. Domstolen har därefter behållit sin position som sista instans, dvs. dess avgöranden kan inte överklagas. I vissa mål är domstolen inte längre första och enda instans. Mål som gäller oorganiserade arbetstagare eller arbetstagare som inte har stöd av sin fackliga organisation skall nämligen prövas av tingsrätterna som första instans. Tingsrätternas avgöranden kan därefter överklagas till arbetsdomstolen.

Utskottet har hösten 1981 (AU 1981/82: 4 s. 49) och påföljande höst (AU 1982/83: 1y) haft att ta ställning till invändningar mot arbetsdomstolens slutliga avgöranden som första och enda instans och mot dess partssammansättning. Utskottet har i de sammanhangen avvisat den kritik som förts fram och har tvärtom understrukt att erfarenheterna av den nuvarande konstruktionen av processen i arbetstvister är goda. Vidare har utskottet tagit avstånd från en kritik som går ut på att domstolen i sin dömande verksamhet skulle påverkas av obehöriga intressen. Dessa ställningstaganden har gjorts av ett enhälligt utskott. Under den tid som därefter förflutit har det såvitt utskottet kan finna inte inträffat några omständigheter som skulle motivera att man – som motionärerna vill – av rättssäkerhetsskäl gör djupt ingripande förändringar i den arbetsrättsliga processen. Utskottet, som har ett orubbat förtroende för arbetsdomstolen och dess dömande verksamhet, avstyrker därmed de båda motionsyrkandena.

Arbetstagarbegreppet

En samlad översyn av arbetstagarbegreppet begärs av Alf Wennerfors m. fl. (m) i motion 2029. Motionärerna påpekar att begreppet är av central betydelse inom arbetsrätten men också inom t. ex. skatterätten. Därför är det väsentligt att det finns entydiga regler.

Av de uppgifter om arbetstagarbegreppets utveckling som har lämnats i det föregående (s. 26–27) framgår att detta begrepp har utvecklats under lång tid och efter delvis olika linjer. Begreppet har belysts genom en rikhaltig domstolspraxis på skilda rättsområden. Denna rättsbildning fortgår. Arbetstagarbegreppet har självfallet uppmärksamrats även inom den juridiska doktrinen men också av statliga utredningar, t. ex. den tidigare arbetsrättskommittén.

Ett aktuellt utredningsarbete med anknytning till arbetstagarbegreppet är socialavgiftsutredningens uppdrag att lämna förslag till gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare inom avgifts- och käll-

skattesystemet. Utredningen väntas inom kort redovisa resultatet av detta arbete. Att redan dessförinnan ta initiativ till ett nytt utredningsarbete av liknande typ synes inte påkallat. Med hänvisning härtill och till vad nyss sagts om den fortgående utvecklingen av arbetstagarbegreppet genom domstolarnas praxis avstyrker utskottet motion 2029 i den nu berörda delen.

Ingemar Eliasson (fp) och Jan-Erik Wikström (fp) föreslår i motion 2123 att *ideella insatser i offentlig verksamhet* skall få ökat utrymme exempelvis inom skolan och vårdsektorn. Bl. a. bör skolelever kunna ta hand om enklare sysslor utan kritik från fackliga organisationer. Motionärerna pekar vidare på att det för medlemmar av ideella organisationer och kristna samfund är naturligt att för ringa eller ingen ersättning arbeta inom organisationen. Även detta har mött facklig kritik. Motionärerna anser att det bör utformas riktlinjer för hur problem av detta slag skall lösas.

Vid behandlingen förra året av ett likartat motionsyrkande anförde utskottet (AU 1983/84: 5 s. 9) att utskottet liksom motionärerna såg positivt på personligt engagemang och ideella insatser när det gäller uppgifter inom den offentliga sektorn. Utskottet pekade därvid särskilt på den roll folkrörelserna kan spela. Särskilda av riksdagen beslutade riktlinjer för att skapa ökat utrymme för sådana insatser behövdes dock inte, ansåg utskottet, utan de aktuella frågorna borde kunna lösas genom avtal mellan parterna. Utskottet finner inte skäl att i dag frångå denna uppfattning och föreslår att motionen med hänvisning till de nu redovisade synpunkterna lämnas utan åtgärd från riksdagens sida.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *demokratiska rättigheter för fackförening*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 1958 yrkande 1,
2. beträffande *facklig styrning av ny teknik*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 880,
3. beträffande *datatekniken och de anställdas integritet*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 427,
4. beträffande *information och förhandlingar i mindre företag*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 868 yrkande 4 och 1983/84: 2029 yrkande 1,
5. beträffande *entreprenadavtal*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 1956 och 1983/84: 2029 yrkande 2,
6. beträffande *personalrepresentation i statliga myndigheters styrelser*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 1907 och 1983/84: 2029 yrkande 6,

7. *beträffande förhandlingsskyldigheten för statliga arbetsgivare*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 868 yrkande 2 och 1983/84: 2029 yrkande 7,
8. *beträffande tillsättning av högre chefer inom statsförvaltningen*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 868 yrkande 3,
9. *beträffande MBL i kommuner och landsting*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 868 yrkande 1 och 1983/84: 2029 yrkande 8,
10. *beträffande slopande av strejkskadestånd m. m.*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 2836 yrkande 1,
11. *beträffande 200-kronorsregeln*
att riksdagen med avslag på motionerna 1983/84: 2833 yrkande 1 i motsvarande del, 1983/84: 2835 i motsvarande del, 1983/84: 2836 yrkande 2 och 1983/84: 2837 yrkandena 1 och 2 i motsvarande delar antar de genom proposition 1983/84: 165 framlagda förslagen till ändrad lydelse av dels 60 § lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet, dels 4 kap. 7 § lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister,
12. *beträffande förbud mot innehållande av intjänad lön*
att riksdagen med avslag på motionerna 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkande 1 i motsvarande del antar det genom propositionen framlagda förslaget till ändrad lydelse av 41 § lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet,
13. *beträffande avdragsrätt för allmänna skadestånd*
att riksdagen med avslag på motionerna 1983/84: 2833 yrkande 2 i motsvarande del, 1983/84: 2834 i motsvarande del, 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkande 3 i motsvarande del antar propositionens förslag till ändrad lydelse av 20 § kommunalskattelagen (1928: 370),
14. *beträffande regeringens lagförslag i återstående delar*
att riksdagen med avslag på motionerna 1983/84: 2833 yrkandena 1–2 i motsvarande delar, 1983/84: 2834 i motsvarande del, 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkandena 1–3 i motsvarande delar antar förslagen till lag om ändring i lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet, lag om ändring i lagen (1974: 321) om rättegången i arbetstvister och lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370) i återstående delar med den ändringen att de tre lagarna skall träda i kraft den 1 januari 1985,
15. *beträffande informella skadestånd*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 1909 och 1983/84: 2029 yrkande 9,

16. beträffande *blockad av enmansföretag*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 868 yrkande 5, 1983/84: 1916, 1983/84: 1934 och 1983/84: 2029 yrkande 3,
17. beträffande *begränsning av blockadrätten i övrigt*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 2029 yrkande 4,
18. beträffande *negativ föreningsrätt*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 366, 1983/84: 1917, 1983/84: 2029 yrkande 5 och 1983/84: 2393,
19. beträffande *löneavdrag för fackföreningsavgifter*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 1964,
20. beträffande *arbetsdomstolen*
att riksdagen avslår motionerna 1983/84: 1963 och 1983/84: 2029 yrkande 16,
21. beträffande *arbetstagarbegreppet*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 2029 yrkande 10,
22. beträffande *ideella insatser i offentlig sektor m. m.*
att riksdagen avslår motion 1983/84: 2123.

Stockholm den 18 oktober 1984

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

FRIDA BERGLUND

Närvarande: Frida Berglund (s), Alf Wennerfors (m), Erik Johansson (s), Karin Andersson (c), Lars Ulander (s), Karin Flodström (s), Bengt Wittbom (m), Lahja Exner (s), Gustav Persson (s), Sonja Rembo (m), Elver Jonsson (fp), Lars-Ove Hagberg (vpk), Sten Östlund (s), Håkan Stjernlöf (m) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c).

Reservationer

1. Demokratiska rättigheter för fackförening m. m. (mom. 1–3)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 28 börjar "Förslagen har" och på s. 30 slutar "anställdas integritet" bort ha följande lydelse:

Erfarenheterna av 1976 års medbestämmandereform ger klart vid handen att den inte innebar den genomgripande demokratisering av arbetslivet som det påstods att den skulle leda fram till. Det har under de år som gått blivit alltmer uppenbart att maktförhållandet mellan kapital och arbete är i grunden oförändrat. Man kan inte göra gällande att arbetstagarna och deras fackliga organisationer har tilldelats ett medbestämmande i ordets reella mening.

Om man vill komma till rätta med kapitalägarnas makt på arbetsmarknaden måste medbestämmandelagen förändras och förstärkas i olika hänseenden. De riktlinjer för en förändring av lagen som vpk sammanfattningsvis anger som demokratiska rättigheter för fackförening ställer sig utskottet bakom. Det gäller bl. a. en utvidgad förhandlings- och informationsrätt samt vetorätt i sådana för arbetstagarna betydelsefulla frågor som företagsnedläggningar, rationaliseringar, avskedanden, omplaceringar och införande av ny teknik.

Strejken är arbetarnas och fackföreningarnas främsta motvikt till arbetsgivarnas makt och ägande av produktionsmedlen. Om förhandlingsverksamheten skall vara meningsfull för fackföreningarna, får de inte hindras att vidta stridsåtgärder när de anser att detta är befogat. Av detta synsätt följer att fredspliktsreglerna bör utmönstras ur medbestämmandelagen. När så sker kommer de regler varigenom fredsplikten sanktioneras för arbetarnas och fackföreningarnas del, dvs. reglerna om strejkskadestånd, inte längre att fylla någon funktion. Även dessa regler bör alltså utgå ur medbestämmandelagen.

Det finns ytterligare strejkhinder som måste avlägsnas. Dit hör den regel i 42 § medbestämmandelagen som förbjuder de förtroendevalda i en fackförening att solidarisera sig med strejkande medlemmar. Inte heller bör det längre vara tillåtet att i vissa fall avskeda deltagare i strejk. Begreppet saklig grund i anställningsskyddslagen bör ändras i detta avseende.

Utskottet tillstyrker vidare kravet i vpk:s partimotion om rätt för fackföreningar att delta i internationella solidaritetsaktioner utan begränsningar.

Det är emellertid inte tillräckligt att på det sätt som nu beskrivits förstärka arbetarsidans stridsrätt. Arbetsgivarna har fortfarande i kraft av sitt ägande en överlägsen position. Denna bekräftas av rätten att tillgripa lockout och därmed utestänga de arbetande från möjligheterna till försörjning. Det kan inte hävdas att strejk och lockout är jämförbara vapen. Lockoutvapnet bör sålunda förbjudas.

Vid 1976 års riksdagsbehandling av medbestämmandelagen aktualiserades frågan om att införa en lagfäst rätt att bedriva politisk propaganda och politisk verksamhet på arbetsplatserna. Man stannade för att frågan borde lösas genom förhandlingar och avtal. Det utsades dock uttryckligen att frågan om lagreglering fick tas upp på nytt om den väg som först borde prövas inte skulle leda till godtagbara resultat.

Några sådana resultat har inte uppnåtts. Tvärtom har de senaste årens erfarenheter visat att arbetsgivarna utnyttjat det tillstånd som råder till att på arbetsplatserna bedriva en intensiv politisk propaganda, avsedd att tjäna deras syften. I det läget måste arbetarrörelsen kunna gå till motoffensiv ute på arbetsplatserna och göra det med stöd av en i lag fastställd rätt att där bedriva politisk verksamhet.

Vad här sagts innebär att utskottet ställer sig bakom de förslag till förändringar i den arbetsrättsliga lagstiftningen som förordas i motion 1958 i de aktuella delarna.

Det bör uppdras åt regeringen att utarbeta lagförslag enligt de riktlinjer som utskottet angivit ovan.

I en annan motion, 880, kommer vpk in på frågan om vidgade möjligheter till facklig styrning av teknikutvecklingen. Det framstår nämligen som särskilt viktigt att stärka de fackliga organisationernas möjligheter att kontrollera och påverka teknikens användning och utveckling. Detta måste ske på de arbetandes villkor.

Som framhålls i motion 880 är de viktigaste kraven på en teknikutveckling på de arbetandes villkor följande:

- Facklig vetorätt, dvs. att ny teknik och arbetsorganisation bara får införas med fackets godkännande. En facklig vetorätt stärker fackförningens förhandlingsposition i förhållande till motparten.

- Övergång från löne- till produktionsbeskattning, vilket motverkar att arbetskraft enbart av lönsamhetsskäl ersätts av maskiner och ny teknik.

- De vinster som görs med ny teknik skall komma hela samhället till del, bl. a. för att förkorta arbetsdagen till sex timmar, vilket i sin tur skapar fler arbetstillfällen inom industrin och den offentliga sektorn.

- Facket måste få möjligheter att styra teknikutvecklingen, t. ex. genom ett fackligt forskningsinstitut och genom att fackliga forskningskonsulter ges utrymme till partsforskning.

- Yrkesutbildning skall ge kunskap om de datatekniska tillämpningarna, men detta får inte ske på bekostnad av inläring av de grundläggande yrkeskunskaperna inom varje bransch.

Dataeffektutredningen har i sitt slutbetänkande (SOU 1984: 20) Datorer och arbetslivets förändring behandlat frågan om datorisering och medbestämmande. Vid beredningen i regeringskansliet bör förslagen i betänkandet överarbetas med ledning av vad ovan anförts. Regeringen bör sålunda utarbeta förslag till en lagstiftning som ger de fackliga organisationerna vetorätt vid införande av ny teknik i arbetslivet. Organisationerna bör

vidare ha rätt att på arbetsgivarnas bekostnad utnyttja arbetstagarkonsulter och anlita företagens datorer för egna bearbetningar. Lagen bör därtill ge de lokala fackliga organisationerna rätt att få tillgång till allt underlagsmaterial som ligger till grund för företagens befintliga eller planerade datasystem. Slutligen bör den nya lagstiftningen även garantera alla anställda rätt till den vidareutbildning i ny teknik som behövs för att kunna utföra ett meningsfullt arbete.

Därutöver föreslås att riksdagen ger sin anslutning till vad som anförs och förordas i motionen om inrättande av ett fackligt forskningsinstitut samt om produktionsskatt, sex timmars arbetsdag och yrkesutbildning.

De uttalanden som ovan gjorts om en lagstiftning som ger de anställda vetorätt vid införande av ny teknik tillgodoser i och för sig förslaget i motion 427 av Marie-Ann Johansson (vpk) och Lars-Ove Hagberg (vpk) om en vetorätt beträffande tekniska system som kan kränka de anställdas integritet. Riksdagen bör dock med anledning av motionen uttala att den av utskottet förordade lagfästa vetorätten bör utformas så att den även tar hänsyn till de anställdas behov att bemästra de integritetsproblem som kan uppstå i ett alltmera datoriserat arbetsliv.

dels att utskottets hemställan under 1–3 bort ha följande lydelse:

1. *beträffande demokratiska rättigheter för fackförening*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 1958 yrkande I som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,
2. *beträffande facklig styrning av ny teknik*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 880 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,
3. *beträffande datatekniken och de anställdas integritet*
att riksdagen med anledning av motion 1983/84: 427 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

2. Information och förhandlingar i mindre företag (mom. 4)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 30 börjar "Liknande motionsyrkanden" och på s. 31 slutar "och 2029" bort ha följande lydelse:

Som framhålls i motion 2029 representeras de anställda på många små arbetsplatser av en facklig ombudsman som inte har anknytning till företaget i fråga. Ett sådant ombud har som sägs i motionen ofta begränsade möjligheter att sätta sig in i förhållandena på de skilda arbetsplatserna och har ingen skyldighet att i förväg samråda med de anställda. Det förekommer att väsentlig information når de anställda först långt efter det att arbetsgivaren fullgjort sin lagstadgade informations- eller förhandlings-skyldighet gentemot den fackliga organisationen.

Det förekommer visserligen att man på mindre arbetsplatser utser fackföreningsombud bland de anställda, men på flera håll är ombudens befogenheter begränsade på olika sätt, och det är de centrala fackliga organen som avgör om de anställda på mindre arbetsplatser får representeras av ombud från den egna arbetsplatsen eller inte.

Den nu beskrivna ordningen strider mot lagens syfte att nå ett decentraliserat och smidigt beslutsfattande, som ute i företagen är direkt förankrat hos dem som närmast berörs av besluten. Erfarenheterna av lagens tillämpning visar att det är angeläget att få till stånd en ordning som säkerställer ett direkt inflytande och ansvar vid förhandlingar och information åt de anställda även vid de företrädesvis mindre företag som saknar fackklubb eller facklig förtroendeman. Regeringen bör få i uppdrag att utforma förslag till ändringar i de aktuella bestämmelserna i MBL i enlighet med vad nu anförts.

Det ovan sagda kan sägas tillgodose syftet med förslagen i motion 868 beträffande information och förhandlingar i mindre företag. Man bör dock inte på sätt som görs i den motionen nu binda sig för en viss lösning, och motionen bör därför inte föranleda någon åtgärd.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. *beträffande information och förhandlingar i mindre företag*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 2029 yrkande 1 samt med avslag på motion 1983/84: 868 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

3. Information och förhandlingar i mindre företag (mom. 4)

Karin Andersson (c) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 30 börjar "Liknande motionsyrkanden" och på s. 31 slutar "och 2029" bort ha följande lydelse:

Det är en allmän grundsats att tyngdpunkten i medbestämmandet skall ligga på lokal nivå. Denna grundsats framträder i flera av MBL:s bestämmelser som anger att rättigheter och skyldigheter är tillagda i första hand den lokala fackliga organisationen, se exempelvis 14, 20, 36 och 43 §§ MBL. Vid de företrädesvis mindre företag där de anställda inte bildat en fackklubb kommer dock som en följd av lagens konstruktion det fackliga inflytandet att utövas av funktionärer utanför företaget, dvs. av den fackliga avdelningen och dess ombudsmän. På grund av centraliseringen av den fackliga rörelsen till storavdelningar kan det bli fråga om kontakter med en avdelning som är förlagd till en helt annan ort än det berörda företaget.

I motion 868 läggs fram ett förslag som syftar till att ge ett lokalt medbestämmande även till anställda som inte är organiserade i en fackklubb. Förslaget innebär att arbetsgivarna direkt förhandlar med och informerar de anställda, varefter den fackliga avdelningen får en skriftlig rap-

port härom med möjlighet att inskrida inom en viss respittid. Därmed bevarar motionärerna anknytningen till lagens grundkonstruktion, att det är genom de fackliga organisationerna som arbetstagarna utövar sitt medbestämmande.

Utskottet biträder motionsförslaget. En lagregel med den angivna innebörden kan göras dispositiv och hindrar därmed inte andra lösningar genom avtal som fullföljer vad som överenskommits genom de centrala medbestämmandeavtalen, exempelvis utvecklingsavtalet mellan SAF, LO och TCO.

Regeringen bör få i uppdrag att utforma förslag till ändringar av i första hand förhandlings- och informationsreglerna i MBL i enlighet med vad ovan förordats. Vid bifall härtill tillgodoses samtidigt yrkandet i motion 2029 om en översyn av MBL för att stärka inflytandet för de lokalt anställda. Den motionen behöver sålunda inte leda till någon åtgärd i den föreliggande delen.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. *beträffande information och förhandlingar i mindre företag*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 868 yrkande 4 samt med avslag på motion 1983/84: 2029 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

4. Entreprenadavtal (mom. 5)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 31 börjar "Riksdagen har" och på s. 32 slutar "behandlade delen" bort ha följande lydelse:

"Som framhålls i moderata samlingspartiets kommittémotion 2029 har den praktiska tillämpningen av medbestämmandelagen i fråga om det fackliga inflytandet vid entreprenadavtal medfört allvarliga olägenheter. Avsikten med lagstiftningen var aldrig att bestämmelserna skulle hindra seriösa entreprenörer. Detta sker i många fall eftersom fackliga representanter i syfte att utöka arbetsuppgifterna på den egna arbetsplatsen hindrar företaget att anlita entreprenörer som skulle kunna utföra uppdraget på ekonomiskt gynnsammare villkor. Det kan emellertid inte påvisas att avtalet medfört en mer ansvarsfull användning av vetorätten. Tvärtom finns det tecken på att vetoreglerna i ökande utsträckning tillämpas på ett sätt som allvarligt försvårar seriösa företags verksamhet och i realiteten innebär etableringskontroll. Dit kan räknas vissa kommuners krav på att en entreprenör skall ha kollektivavtal eller arbetsmarknadsförsäkringar för att fortsättningsvis komma i fråga som leverantör till kommunen i fråga.

Ett annat exempel är de fall då fackliga representanter utnyttjar vetorätten för att utestänga företagare som den fackliga organisationen betraktar

som icke seriösa. Det förekommer att enmansföretagare regelmässigt åsätts stämpeln "icke seriös". I andra fall accepteras enmansföretagare endast på vissa villkor. Härigenom har de fackliga organisationerna i praktiken skaffat sig möjligheter att ålägga företagare näringsförbud.

I allmänhet förringas omfattningen av de fall då vetorätten åberopas av fackliga organisationer med hänvisning till att endast ett fåtal fall förts upp till arbetsdomstolen. Detta ger dock enligt utskottets mening ingen rättvisande bild av omfattningen av de fall då vetorätten åberopas. I allmänhet torde enbart hotet om att tillämpa vetorätten vara tillräckligt för att en företagare inte skall anlita en tilltänkt entreprenör. Det inträffar också att fackliga organisationer systematiskt "svartlistar" en viss kategori företagare, t. ex. enmansföretagare. Den på detta sätt drabbade företagaren får i regel inte veta vad som har hänt och har därför inte heller några möjligheter att föra sin talan.

I utvecklingsavtalet mellan parterna på den privata arbetsmarknaden har dessa frågor uppmärksamats och parterna har ålagt sig att följa utvecklingen. Avsikten med förhandlings- och vetorätsbestämmelserna i MBL var att komma till rätta med oseriösa entreprenörers försök att kringgå den arbetsrättsliga lagstiftningen, kollektivavtal eller skatte- och sociallagstiftningen. Enbart avsaknad av kollektivavtal eller avtalsenliga försäkringar är emellertid inte vetorättsgrundande.

Näringsfrihetsombudsmannen (NO) har i skrivelse till regeringen påpekat att viss tillämpning av medbestämmandelagens vetorätsregler är och har avsetts vara etableringshindrande. Åtgärder kan emellertid inte vidtas från NO:s sida, eftersom konkurrenslagen endast riktar sig mot näringsidkare, inte fackliga organisationer. Från konkurrenslagens tillämpning har vidare undantagits arbetsmarknadsförhållanden.

NO hänvisar till att MBL-förfarandet inte bör få användas för att försvåra verksamheten för företag. Om så sker systematiskt – vilket är fallet i det av NO prövade ärendet – eller annars i större omfattning synes, enligt NO:s uppfattning, en lagändring behöva övervägas. Utskottet delar NO:s uppfattning och tillstyrker därför förslaget i motion 2029 att upphäva reglerna om facklig vetorätt i medbestämmandelagen, dvs. 38–40 §§ i nämnda lag. Härigenom blir motion 1956 också tillgodosedd. Regeringen bör snarast återkomma till riksdagen med lagförslag av denna innebörd.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *entreprenadavtal*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 2029 yrkande 2 samt med anledning av motion 1983/84: 1956 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

5. Förhandlingsskyldigheten för statliga arbetsgivare (mom. 7)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 34 som börjar "Med hänvisning" och slutar "behandlade delarna" bort ha följande lydelse:

Arbetsmarknadsutskottet instämmer i den slutsats konstitutionsutskottet (KU) har kommit till i det granskningsbetänkande som avgavs i våras, nämligen att omfattningen och inriktningen av förhandlings- och informationsverksamheten i fråga om regeringsärendena bör omprövas.

Till vad som anförts av KU vill arbetsmarknadsutskottet för sin del tillägga att det också finns anledning att rent principiellt understryka, att det i MBL bör göras en bestämd åtskillnad mellan utövningen av den politiska ledningen i landet och de fall, då regeringen framträder i den mer begränsade rollen som arbetsgivare. Oklarhet om gränserna för förhandlingsskyldighetens omfattning medför risker för ineffektivitet och byråkrati. En grundlig översyn av medbestämmandelagens tillämpning på den statliga sidan är därför påkallad. Syftet bör vara att åstadkomma en klar gränsdragning i lagstiftningen mellan statens fullgörande av rollen som arbetsgivare och utövandet av de politiska ledningsfunktionerna. Det kan därför ifrågasättas om det över huvud taget skall förekomma någon tillämpning av MBL inom regeringskansliet annat än i de mycket speciella ärenden som rör regeringens roll som arbetsgivare.

Vad utskottet anför i anslutning till motionerna 868 och 2029 bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *förhandlingsskyldigheten för statliga arbetsgivare* att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 2029 yrkande 7 samt med anledning av motion 1983/84: 868 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

6. Förhandlingsskyldigheten för statliga arbetsgivare (mom. 7)

Karin Andersson (c), Elver Jonsson (fp) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 34 som börjar "Med hänvisning" och slutar "behandlade delarna" bort ha följande lydelse:

Konstitutionsutskottet har i sitt granskningsbetänkande i våras kommit till slutsatsen att omfattningen och inriktningen av förhandlings- och informationsverksamheten i fråga om regeringsärendena bör omprövas. Till detta kan tilläggas följande.

Informations- och förhandlingsverksamheten i regeringskansliet har en betydande omfattning, och det kan ifrågasättas om de insatser i form av tid och resurser som görs står i proportion till de uppnådda resultaten, detta oavsett om man ser verksamheten från arbetstagar- eller arbetsgivarsynpunkt.

Viktigare är emellertid att den nuvarande ordningen också kan kritiserats från den politiska demokratis synpunkt. För det första innebär denna ordning att ett åläggande att förhandla med personalorganisationer förts in som ett moment i en politisk beslutsprocess där förhandlingarna visserligen förs av statens förhandlingsråd men under direkt medverkan av tjänstemän från regeringens kansli. För det andra sker förhandlingarna på ett så sent stadium av beslutsprocessen att vad parterna i realiteten förhandlar om är regeringens slutliga ståndpunkt. Det rör sig alltså inte om någon preliminär ståndpunkt under beredningsprocessen.

Praktiska men framför allt principiella skäl talar för att den nuvarande, formaliserade förhandlings- och informationsverksamheten i fråga om regeringsärendena avskaffas och att en återgång sker till det äldre system där personalorganisationerna fick lägga synpunkter på de beslutsunderlag som arbetades fram inom departementen.

Skulle det inte visa sig vara möjligt att genomföra ett sådant system bör i varje fall förhandlings- och informationsverksamheten enligt nuvarande ordning starkt inskränkas till sin omfattning. Den bör förslagsvis kunna begränsas till förslag om viktigare förändringar med konsekvenser för de statsanställdas anställningsförhållanden. I motion 868 konkretiseras de ämnesområden som lämpligen bör prioriteras vid urvalet av de frågor som fortfarande bör omfattas av förhandlings- och informationsrätten.

Utskottet föreslår att MBL-verksamheten i regeringskansliet omorganiseras efter de linjer som ovan angivits. Vid bifall härtil tillgodoses samtidigt yrkandet i motion 2029 om begränsningar av förhandlingsskyldigheten i regeringskansliet m. m.

Vad utskottet anfört bör delges regeringen.

dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. *beträffande förhandlingsskyldigheten för statliga arbetsgivare*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 868 yrkande 2 och med anledning av motion 1983/84: 2029 yrkande 7 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

7. Tillsättning av högre chefer inom statsförvaltningen (mom. 8)

Alf Wennerfors (m), Karin Andersson (c), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Håkan Stjernlöf (m) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 35 som börjar "Såvitt utskottet" och slutar "motion 868" bort ha följande lydelse:

Som anförs i motion 868 spelar chefen i offentlig verksamhet en annan roll än chefen inom den privata sektorn. Myndighetspersoner har allmänheten som främsta uppdragsgivare och rollen som chef för anställda blir mindre markerad. Dessutom utses vissa kategorier av befattningshavare enligt särskilda regelsystem där tillsättningen inte kan påverkas genom förhandlingar med de anställda.

Redan dessa omständigheter talar för att man som föreslås i motionen låter tillsättningen av högre chefer i statsförvaltningen föregås av information till de anställda men utan förhandlingsrätt för dem. I betydande omfattning är detta redan den ordning som tillämpas antingen för att förhandlingsrätt redan saknas eller för att förhandlingar inte påkallas av de fackliga organisationerna.

Ordningen för de statliga tjänstetillsättningarna är reglerad genom ett särskilt avtal (ATS) men detta gäller endast för vissa tjänster. Vidare kan det göras gällande endast mot de statsanställdas egna organisationer och således inte mot andra organisationer mot vilka förhandlingsskyldighet kan föreligga. Över huvud taget är reglerna om förhandlingar och information i dessa ärenden både komplicerade och oklara. Även detta talar för att man slopar de statsanställdas förhandlingsrätt enligt 11 § MBL vid chefs-tillsättningar. Däremot är det rimligt att de anställdas organisationer som hittills informeras om förestående beslut i sådana ärenden. Regeringen bör utarbeta förslag till anpassning av lagstiftningen i de aktuella delarna med ledning av vad ovan anförts.

dels att utskottets hemställan under 8 bort ha följande lydelse:

8. *beträffande tillsättning av högre chefer inom statsförvaltningen att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 868 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.*

8. MBL i kommuner och landsting (mom. 9)

Alf Wennerfors (m), Karin Andersson (c), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Elver Jonsson (fp), Håkan Stjernlöf (m) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 35 som börjar "Skilda ståndpunkter" och slutar "aktuella delarna" bort ha följande lydelse:

Riksdagens tidigare gjorda begäran om utredning av MBL i kommuner och landsting tillkom sedan kommun- och landstingsförbundens styrelser i enhälliga yttranden framställt önskemål om att en sådan utredning skulle komma till stånd. Utredningsarbetet har därefter fått anstå med hänvisning till att man i första hand bör pröva möjligheten att avtalsvägen lösa uppkommande problem med gränsdragningen för de anställdas förhandlingsrätt gentemot den politiska demokratin. Det är emellertid principiellt felaktigt att hänskjuta gränsdragningsproblem av detta slag till förhandlingslös-

ningar genom de berörda avtalsparternas försorg. Behovet av det utredningsarbete det här gäller kvarstår sålunda. Det bör snarast inledas och fullföljas med utgångspunkt i de riktlinjer utskottet angav i betänkandet AU 1981/82: 4. Med hänsyn till att motsvarande problem även framträder på den statliga sidan bör utredningsarbetet vidgas till att omfatta även de statsanställdas förhandlingsrätt vid beslut av betydelse för den politiska demokratin.

Vad utskottet anfört i anslutning till motionerna 868 och 2029 i motsvarande delar bör delges regeringen.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. *beträffande MBL i kommuner och landsting*

att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84: 868 yrkande 1 och 1983/84: 2029 yrkande 8 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

9. Slopande av strejkskadestånd m. m. (mom. 10)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 37 som börjar "Utskottet tar" och slutar "i strejker" bort ha följande lydelse:

Utskottet har i det föregående med anslutning till vpk-motion 1958 tagit ställning för ett införande av demokratiska rättigheter för fackföreningarna. Häri ingår att den fackliga förhandlingsrätten förstärks genom att de arbetande kan gripa till strejk utan hinder av bestämmelserna om fredsplikt. Dessa bestämmelser bör sålunda utmönstras ur lagstiftningen. En konsekvens av detta är att arbetstagare inte längre skall kunna ådömas skadestånd för deltagande i strejk. Regeringen bör få i uppdrag att utforma och för riksdagen framlägga förslag till motsvarande ändringar i MBL. Riksdagen föreslås ansluta sig till vad nu anförts och ge regeringen detta till känna.

dels att utskottets hemställan under 10 bort ha följande lydelse:

10. *beträffande slopande av strejkskadestånd m. m.*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 2836 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

10. 200-kronorsregeln (mom. 11)

Alf Wennerfors (m), Karin Andersson (c), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Elver Jonsson (fp), Håkan Stjernlöf (m) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 38 börjar "Utskottet anser" och på s. 39 slutar "7 § arbetstvistlagen" bort ha följande lydelse:

Regeringens argument för att återinföra 200-kronorsregeln är att skadeståndsbeloppet inte bör vara större än som behövs för att markera den allmänna grundsatsen att ingångna avtal skall respekteras samt att andra åtgärder än skadestånd är viktigare för att bevara arbetsfreden. I det senare avseendet föreslår regeringen åtgärder som avses förstärka de överläggningar som skall hållas lokalt när en olovlig konflikt har brutit ut på en arbetsplats.

Det må vara att det i speciella situationer kan vara av värde att arbetsdomstolen på sätt regeringen föreslår kan ingripa vid olovliga konflikter och förordna om nya överläggningar under ledning av en förlikningsman. Det torde dock endast kunna bli en åtgärd som används i rena undantagsfall. De olovliga konflikterna gäller nästan alltid missnöje med lönesättningen och riktar sig ofta i lika hög grad mot det egna facket som mot arbetsgivarna. När så är fallet kommer den avgörande nackdelen med regeringsförslaget, att ett förordnande av domstol om nya överläggningar under medverkan av förlikningsman kan uppfattas som ett erkännande av den olovliga strejken som påtryckningsmedel. Därmed förlorar metoden i sådana fall allt värde som åtgärd för att främja arbetsfreden.

När den tidigare 200-kronorsregeln upphörde att gälla år 1977 i samband med att MBL trädde i kraft var detta aldrig avsett att leda till en generell höjning av skadeståndsnivån, och det blev inte heller fallet i rättspraxis. Däremot kunde man göra mer nyanserad bedömning än tidigare av olika fall och, när så var motiverat, företa en särskild markering av rättsstridigheten hos olovliga konflikter. Detta har föranlett regeringen att med frångående av nya arbetsrättskommitténs majoritetsförslag ge domstolen fortsatt möjlighet att i särskilda fall gå utöver 200-kronorsbeloppet. Denna möjlighet är emellertid, som lagrådet har påpekat, så snävt tilltagen att den är närmast utan betydelse. Beloppet 200 kr. är detsamma som det som infördes år 1928. Ett skadeståndsbelopp av den storleken kunde på den tiden vara en kännbar påföljd. I dag framstår beloppet som mycket blygsamt, och det kan befaras att den skadeståndsregel regeringen föreslår inte kommer att tas på allvar, vilket i sin tur kan få till följd att respekten för arbetsrättslagstiftningen kommer att försvagas.

Utskottet anser sålunda i likhet med lagrådet att 200-kronorsregeln och de begränsningar regeringen i övrigt förordnat beträffande skadeståndsansvaret inte kan godtas med hänsyn till den uppgift detta ansvar anses ha som medel att på arbetsmarknaden upprätthålla respekten för lag och avtal. Sammantagna kan regeringsförslagen komma att undergräva själva grunden för arbetsrättslagstiftningen och kollektivavtalssystemet. I enlighet med vad som yrkas i motionerna 2833, 2835 och 2837 bör riksdagen avslå de föreslagna ändringarna av 60 § MBL och 4 kap. 7 § arbetsvistlagen.

Ställningstagandet innebär att utskottet samtidigt avstyrker andrahandsyrkandet i vpk-motion 2836 om 200-kronorsregeln m. m.

dels att utskottets hemställan under 11 bort ha följande lydelse:

11. *beträffande 200-kronorsregeln*

att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84: 2833 yrkande 1, 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkandena 1 och 2 i motsvarande delar avslår *dels* de genom proposition 1983/84: 165 framlagda förslagen till ändrad lydelse av 60 § lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet och 4 kap. 7 § lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister, *dels* motion 1983/84: 2836 yrkande 2.

11. 200-kronorsregeln (mom. 11)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 38 börjar "Utskottet anser" och på s. 39 slutar "7 § arbetstvistlagen" bort ha följande lydelse:

De ändringar i 60 § MBL som regeringen föreslår i syfte att förstärka den roll de lokala överläggningarna har vid konflikter på arbetsplatserna bör genomföras liksom förslaget att inget skadestånd som regel skall utdömas när en konflikt avbryts i samband med att överläggningar av nyssnämnda slag inleds.

Däremot kan inte godtas att man nu skall göra en modifiering av den tidigare 200-kronorsregeln såsom regeringen föreslagit, dvs. ge arbetsdomstolen möjlighet att i vissa fall ådöma strejkande arbetare skadestånd med högre belopp än 200 kr. Mot bakgrund av den rättspraxis som tillämpats och som inneburit att högre skadeståndsbelopp än 200 kr. endast dömts ut i ett mindre antal fall måste man fråga sig om regeringen över huvud taget avser att få en ändring till stånd. Det är att märka att med regeringsförslaget kommer det liksom i dag inte att finnas något tak för det förhöjda skadestånd som även i fortsättningen skall kunna åläggas strejkdeltagare. Det låter sig sägas att regeringsförslaget så till vida innebär en återgång till den tidigare ordningen som arbetsdomstolen genom en dom i år höjt det s. k. normalbeloppet för skadestånd från 200 till 300 kr. Det är givetvis tillfredsställande att normalbeloppet återgår till den tidigare nivån, dvs. 200 kr., men det är inte detta som den samlade arbetarrörelsens kritik har gällt under de år 200-kronorsregeln har varit försatt ur spel utan vad man har skjutit in sig på är att det över huvud taget varit möjligt att utdöma skadestånd med högre belopp än 200 kr.

Nya arbetsrättskommittén har föreslagit att 200 kr. görs till ett absolut högsta belopp för strejkskadestånden såsom gällt tidigare. Det är det förslaget som de stora löntagarorganisationerna har anslutit sig till och som utskottet nu föreslår att även riksdagen skall anta.

I vpk-motion 2836 föreslås dessutom att det skrivs in i 60 § MBL att deltagande i olovliga stridsåtgärder aldrig skall kunna utgöra saklig grund

för avskedande. Utskottet anser att den omdebatterade frågan om avskedande som ytterligare påföljd för strejkande arbetstagare bör avgöras på det sätt som föreslås i motionen.

I utskottets hemställan läggs fram förslag till de ändringar i propositionens lagtextförslag som betingas av vad som ovan förordats.

De redovisade ställningstagandena har som konsekvens att utskottet avstyrker yrkandena i motionerna 2833 (c), 2835 (fp) och 2937 (m) att de aktuella regeringsförslagen skall avslås till alla delar.

dels att utskottets hemställan under 11 bort ha följande lydelse:

11. *beträffande 200-kronorsregeln*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 2836 yrkande 2 samt med avslag på motionerna 1983/84: 2833 yrkande 1, 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkandena 1 och 2 i motsvarande delar antar dels det genom proposition 1983/84: 165 framlagda förslaget till ändrad lydelse av 4 kap. 7 § lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister, dels det genom samma proposition framlagda förslaget till ändrad lydelse av 60 § lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet i följande som *Reservantens förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Reservantens förslag

60 §

Om det är skäligt kan skadestånd sättas ned eller helt falla bort.

I mål om skadestånd för arbetstagares deltagande i en olovlig stridsåtgärd skall domstolen, om arbetskonflikten ännu pågår och om domstolen finner den olovlig, så snart som möjligt

1. ålägga arbetstagarna att återgå till arbetet och
2. om det bedöms lämpligt för att undanröja orsakerna till arbetskonflikten, besluta att en ny överläggning enligt 43 § genast efter återgång till arbetet skall tas upp under ledning av en förlikningsman.

Arbetstagare som senast i samband med en första överläggning enligt 43 § varaktigt har återgått till arbetet får åläggas skadestånd bara om det finns särskilda skäl till det.

Högre skadestånd än tvåhundra kronor får inte åläggas en arbetstagare för deltagande i en olovlig stridsåtgärd. *Denna begränsning gäller dock inte, om arbetstagaren underlåter att följa ett åläggande av domstolen om återgång till arbetet och stridsåtgärden med hänsyn till omständigheterna måste betraktas som särskilt allvarlig eller anmärkningsvärd.*

Högre skadestånd än tvåhundra kronor får inte åläggas en arbetstagare för deltagande i en olovlig stridsåtgärd.

Deltagande i olovlig stridsåtgärd kan aldrig utgöra saklig grund för avskedande.

12. Förbud mot innehållande av intjänad lön (mom. 12)

Alf Wennerfors (m), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Elver Jonsson (fp) och Håkan Stjernlöf (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 39 som börjar "Utskottet ansluter" och slutar "och 2837" bort ha följande lydelse:

Tanken att innehållande av intjänad lön vid arbetskonflikter skall göras till föremål för lagstiftning har vid remissbehandlingen av kommittéförslaget avstyrkts av ett stort antal instanser, däribland arbetsdomstolen. Som domstolen därvid framhållit har friheten för arbetsmarknadens parter att vidta ekonomiska stridsåtgärder när kollektivavtal inte råder varit ändamålsenlig och har otvivelaktigt tjänat arbetsfredens intresse. Utskottet delar uppfattningen i motionerna 2835 och 2837 att det förbud regeringen föreslår är ett markant avsteg från den nyssnämnda principen att parterna på eget ansvar förfogar över stridsmedlen. Innehållande av intjänad lön är ett stridsmedel som tillämpats endast sparsamt. Arbetsgivarna har också förbundit sig att inte tillämpa åtgärden i framtiden. Det är därför uppseendeväckande att regeringen tillgriper en så drastisk åtgärd att för första gången ingripa mot den fria konflikträtten på ett område som saknar praktisk betydelse. Det kan därför ifrågasättas om inte ingreppet i den fria konflikträtten har större räckvidd än regeringen vill ge intryck av. Utskottet avstyrker för den skull regeringens förslag till ändrad lydelse av 41 § MBL.

dels att utskottets hemställan under 12 bort ha följande lydelse:

12. beträffande förbud mot innehållande av intjänad lön

att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkande 1 i motsvarande del avslår det genom propositionen framlagda förslaget till ändrad lydelse av 41 § lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet.

13. Avdragsrätt för allmänna skadestånd (mom. 13)

Alf Wennerfors (m), Karin Andersson (c), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Elver Jonsson (fp), Håkan Stjernlöf (m) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 40 som börjar "Skatteutskottet har" och slutar "20 § kommunalskattelagen" bort ha följande lydelse:

Skatteutskottet har avgivit begärt yttrande i ärendet (SkU 1983/84: 14 y). I den till yttrandet fogade avvikande meningen (m, c, fp) uttalas att propositionen bör avslås såvitt gäller förslaget om ändring i kommunalskattelagen och motionerna i motsvarande delar bifallas. Beträffande skälen för detta ställningstagande hänvisas till bilaga 2 där den avvikande meningen finns intagen i sin helhet.

Arbetsmarknadsutskottet, inom vars beredningsområde det normalt inte ingår att handlägga skatterättsliga frågor, ansluter sig till vad som anförts i den till skatteutskottets yttrande fogade avvikande meningen och föreslår med hänvisning till den att riksdagen med bifall till motionerna 2833, 2834, 2835 och 2837, i förekommande fall i aktuella delar, avslår regeringens förslag till ändring av 20 § kommunalskattelagen.

dels att utskottets hemställan under 13 bort ha följande lydelse:

13. *beträffande avdragsrätt för allmänna skadestånd*

att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84: 2833 yrkande 2 i motsvarande del, 1983/84: 2834 i motsvarande del, 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkande 3 i motsvarande del avslår det genom propositionen framlagda förslaget till ändrad lydelse av 20 § kommunalskattelagen (1928: 370).

14. Regeringens lagförslag i återstående delar (mom. 14)

under förutsättning av bifall till reservationerna 11–13

Alf Wennerfors (m), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Elver Jons-son (fp) och Håkan Stjernlöf (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 40 som börjar "De formella" och slutar "tillkommen ändring" bort ha följande lydelse:

Till följd av de tidigare redovisade ställningstagandena avstyrks även de formella delarna av regeringens lagförslag (rubrik, ingress etc.)

dels att utskottets hemställan under 14 bort ha följande lydelse:

14. *beträffande regeringens lagförslag i återstående delar*

att riksdagen med anledning av motionerna 1983/84: 2833 yrkan-dena 1–2 i motsvarande delar, 1983/84: 2834 i motsvarande del, 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkandena 1–3 i motsvarande delar avslår förslagen till lag om ändring i lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet, lag om ändring i lagen (1974: 321) om rättegången i arbetstvister och lag om änd-ring i kommunalskattelagen (1928: 370) i den mån lagförslagen inte behandlats i föregående moment.

15. Regeringens lagförslag i återstående delar (mom. 14)

under förutsättning av bifall till reservationerna 11 och 13

Karin Andersson (c) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 40 som börjar "De formella" och slutar "tillkommen ändring" bort ha följande lydelse:

Till följd av de tidigare redovisade ställningstagandena avstyrks även de

formella delarna av regeringsförslagen beträffande ändringarna i arbetstvistlagen och kommunalskattelagen.

I ställningstagandena ingår att utskottet godtagit ändringen av 41 § MBL men avstyrkt ändring av 60 § i samma lag. Den aktuella lagändringen bör träda i kraft den 1 januari 1985. Vidare bör göras en följdändring i lagförslagens ingress.

dels att utskottets hemställan under 14 bort ha följande lydelse:

14. beträffande regeringens lagförslag i återstående delar

att riksdagen med anledning av motionerna 1983/84: 2833 yrkandena 1–2 i motsvarande delar, 1983/84: 2834 i motsvarande del, 1983/84: 2835 i motsvarande del och 1983/84: 2837 yrkandena 1–3 i motsvarande delar

dels avslår förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 321) om rättegången i arbetstvister i den mån förslaget inte behandlats i det föregående,

dels avslår förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370) i den mån förslaget inte behandlats i det föregående,

dels antar förslaget till lag om ändring i lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet i återstående delar med de ändringarna

att ingressen skall lyda: "Häri genom föreskrivs att 41 § lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet skall ha nedan angivna lydelse."

samt att lagen skall träda i kraft den 1 januari 1985.

16. Informella skadestånd (mom. 15)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 40 börjar "Det arbetsrättsliga" och på s. 41 slutar "behandlade delen" bort ha följande lydelse:

Vid brott mot bl. a. medbestämmandelagen och lagen om anställningsskydd kan skadestånd till såväl den berörde arbetstagaren som till den fackliga organisationen utkrävas. Som anförs i motion 2029 tyder mycket på att utkrävandet av skadestånd från fackliga organisationers sida har fått en avsevärd omfattning.

Lagstiftningen är allmänt hållen och har karaktär av ramlagstiftning. Det har överlåtits på arbetsdomstolen att utveckla en praxis på området. Fler-talet fall görs emellertid upp genom överenskommelse i avtal mellan arbetsgivaren och berörd facklig organisation och når aldrig arbetsdomstolen. Många gånger utkrävs skadestånd för rent bagatellartade förseelser. Det tas ingen hänsyn till att den arbetsrättsliga lagstiftningen är av en

sådan omfattning att det är praktiskt taget omöjligt för arbetsgivaren i ett mindre företag att i alla situationer ha fullständig kännedom om alla regler. Ofta betalar framför allt mindre företag hellre ett informellt skadestånd än ger sig in i en omfattande och dyrbar process med de konsekvenser en sådan kan ha inte minst på klimatet på arbetsplatsen.

Det finns anledning analysera konsekvenserna av den arbetsrättsliga lagstiftningen i fråga om skadestånd och vidta sådana förändringar i lagen att det klart kan utläsas i vilka fall och under vilka former skadestånd kan utkrävas. Vad utskottet här anfört med tillstyrkan av motion 2029 i denna del bör ges regeringen till känna. Härigenom tillgodoses också motion 1909.

dels att utskottets hemställan under 15 bort ha följande lydelse:

15. *beträffande informella skadestånd*

att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84: 1909 och 1983/84: 2029 yrkande 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

17. Blockad av enmansföretag (mom. 16)

Alf Wennerfors (m), Karin Andersson (c), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Håkan Stjernlöf (m) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 41 som börjar "Liknande motionsyrkanden" och på s. 42 slutar "och 1934" bort ha följande lydelse:

Det har i princip överlåtits åt parterna att bestämma vilka stridsåtgärder som i olika lägen skall tillgripas. Med denna frihet följer emellertid ett ansvar för att en så ingripande stridsåtgärd som blockad står i rimlig proportion till de resultat man vill uppnå. Utskottet menar för sin del att blockad av enmansföretag mot den bakgrunden är en omotiverad facklig stridsåtgärd som bör förbjudas i MBL. Förslag härom bör läggas fram för riksdagen. Regeringen bör underrättas om vad utskottet här anfört med anledning av motionerna 868, 1916, 1934 och 2029.

dels att utskottets hemställan under 16 bort ha följande lydelse:

16. *beträffande blockad av enmansföretag*

att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84: 868 yrkande 5, 1983/84: 1916, 1983/84: 1934 och 1983/84: 2029 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

18. Begränsning av blockadrätten i övrigt (mom. 17)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 42 som börjar "Dessutom avstyrks" och slutar "i övrigt" bort ha följande lydelse:

Rätten att vidta fackliga stridsåtgärder är inskriven i grundlag. Även om denna rätt kan begränsas genom lag, har riksdagen visat återhållsamhet med att tillgripa lagstiftning och hänvisat till den praxis som råder på arbetsmarknaden. Det har överlåtits åt arbetsmarknadens parter att själva genom avtal lösa uppkommande frågor på det fackliga området. Denna princip har varit en styrka för svenskt arbetsliv och en viktig förutsättning för vårt ekonomiska framåtskridande.

En förutsättning för att denna politik har kunnat bedrivas framgångsrikt under lång tid är att det har rått balans mellan parterna på arbetsmarknaden i den meningen att en stridsåtgärd från den ena partens sida har kunnat mötas med motåtgärder från den andra parten.

I ett avseende råder inte detta förhållande, nämligen då facklig organisation utlyser blockad mot ett enstaka företag. Det är därför ett oavvisligt krav att fackliga organisationer inte utnyttjar blockadinstrumentet på ett sätt som uppfattas som stridande mot näringsfriheten eller den enskildes fri- och rättigheter. På senare år har det visat sig att fackliga organisationer i ökande utsträckning utnyttjar blockadinstrumentet på ett sätt som uppfattas som stötande för rättsmedvetandet.

Blockad tillämpas ofta mot enmansföretagare som inte önskar sluta kollektivavtal eftersom de inte har några anställda. Det förekommer emellertid också att blockad tillämpas mot företag som har anställda vilka av olika skäl inte önskar ansluta sig till facklig organisation och inte heller har någon önskan att arbetsgivaren tecknar kollektivavtal. Fackliga organisationers sätt att i sådana fall genom blockad tilltvinga sig kollektivavtal måste uppfattas som stridande mot de mänskliga fri- och rättigheterna.

Med rätten att vidta stridsåtgärder och lagstiftarens förtroende för parterna att själva besluta om arten och omfattningen av stridsåtgärder följer ett ansvar för att dessa åtgärder står i rimlig proportion till det resultat man förväntar sig att uppnå. Utskottet konstaterar med beklagande att fackliga organisationer på senare år inte förmått motsvara detta ansvar. Utskottet föreslår mot denna bakgrund att det bör uppdras åt regeringen att snarast lägga fram förslag som utöver ett förbud mot blockad av enmansföretag i övrigt begränsar blockader mot företag utan att därmed kränka arbetsmarknadens parter eljest grundlagsskyddade rätt att vidta fackliga stridsåtgärder. Vad utskottet här anfört med anledning av motion 2029 i aktuell del bör regeringen underrättas om.

dels att utskottets hemställan under 17 bort ha följande lydelse:

17. *beträffande begränsning av blockadrätten i övrigt*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 2029 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

19. Negativ föreningsrätt (mom. 18)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 42 börjar "Nya arbetsrättskommittén har" och på s. 43 slutar "och 2393" bort ha följande lydelse:

Den positiva föreningsrätten, dvs. rätten att fritt ansluta sig till och tillhöra en förening, finns inskriven i grundlagen och i MBL. Det borde som anføres i motion 2029 vara en självklarhet att med rätten att tillhöra en förening följer rätten att slippa tillhöra en förening. Så har också föreningsrätten tolkats i ett uttalande av Europakommissionen.

I Sverige är dock rätten att stå utanför en förening ingen självklarhet. I samband med fackliga blockader ser sig fackliga organisationer sålunda oförhindrade att genom mycket långtgående åtgärder försöka tvinga in arbetstagare i de fackliga organisationerna. Åtgärder som kan betecknas som svartlistning av icke medlemmar förekommer också.

Införandet av organisationsklausuler i kollektivavtal kan enligt utskottets mening betraktas som en form av yrkesförbud och innebär ett otillbörligt ingrepp i den enskildes integritet och ett brott mot de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Rätten till arbete liksom den enskildes lagstadgade rättigheter på arbetsplatsen får aldrig göras beroende av huruvida den enskilde arbetstagaren är medlem i en facklig organisation eller ej. Medlemskapet är den enskildes angelägenhet.

För att garantera den enskildes frihet att själv välja eller avstå från medlemskap i en facklig organisation bör som föreslås i motion 2029 den negativa föreningsrätten skrivas in i medbestämmandelagen.

För att ytterligare garantera den enskildes fri- och rättigheter mot starka organisationer bör den negativa föreningsrätten grundlagfästas. Detta yrkande bereds av konstitutionsutskottet. Det anförda innebär att utskottet tillstyrker aktuella delar av motionerna 366, 1917, 2029 och 2393. Regeringen bör underrättas om utskottets ställningstagande.

dels att utskottets hemställan under 18 bort ha följande lydelse:

18. *beträffande negativ föreningsrätt*
att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84: 366, 1983/84: 1917, 1983/84: 2029 yrkande 5 och 1983/84: 2393 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

20. Arbetsdomstolen (mom. 20)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 44 som börjar "Utskottet har" och slutar "båda motionsyrkandena" bort ha följande lydelse:

Arbetsdomstolen har alltsedan sin tillkomst varit en partssammansatt domstol. Dess uppgift var från början att avgöra tvister om tolkning och tillämpning av kollektivavtal. Domstolen har i sin dömande verksamhet också att ta ställning till enskildas förhållanden på arbetsplatserna. I hög grad har detta kommit att bli fallet som en följd av 1970-talets arbetsrättsliga lagstiftning, särskilt lagen om anställningsskydd.

I denna förändrade situation finns det skäl att uttrycka starka betänkligheter mot att en partssammansatt domstol avgör mål som rör förhållanden mellan en enskild och någon av eller båda de parter som är representerade i domstolen. Problemet accentueras av att domstolens domar inte kan överklagas. Mot denna bakgrund instämmer utskottet i vad som sägs i motion 2029 att det finns skäl att utreda formerna för att överföra arbetsrättsliga tvister som gäller enskilda arbetstagares förhållanden från arbetsdomstolen till de allmänna domstolarna. Dessa domstolar handlägger redan sådana tvister i viss omfattning och är således inte främmande för rättsområdet. Man får på detta sätt en enhetlig handläggning av de mål det här gäller och samtidigt reguljära möjligheter till överprövning i högre instanser. Båda faktorerna bör vara till gagn för den enskildes rättstrygghet.

Utskottet föreslår att riksdagen ger sin anslutning till vad ovan anförts om en utredning om överföring av arbetsrättsliga mål till de allmänna domstolarna och underrättar regeringen härom.

dels att utskottets hemställan under 20 bort ha följande lydelse:

20. beträffande arbetsdomstolen

att riksdagen med bifall till motionerna 1983/84: 1963 och 1983/84: 2029 yrkande 16 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

21. Arbetsdomstolen (mom. 20 – motiveringen)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser att den del av utskottets yttrande på s. 44 som börjar "Utskottet har" och slutar "båda motionsyrkandena" bort ha följande lydelse:

Genomförandet av vpk:s program för demokratiska rättigheter för fackföreningarna gör att behovet av rättskipning inom arbetsrätten kommer att minska. Arbetsdomstolen kan avvecklas och den kvarvarande dömande verksamheten överförs till de allmänna domstolarna som ett led i pro-

grammets genomförande. Förslagen i moderatmotionerna 1963 och 2029 om en partiell avveckling av arbetsdomstolens dömande uppgifter har andra utgångspunkter och bör sålunda lämnas utan åtgärd.

22. Arbetstagarbegreppet (mom. 21)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 44 börjar "Av de" och på s. 45 slutar "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Utskottet ansluter sig till förslaget i motion 2029 av Alf Wennerfors m. fl. (m) att det görs en samlad översyn av arbetstagarbegreppet. Detta är av central betydelse för tillämpningen av den arbetsrättsliga lagstiftningen och de fackliga organisationernas verksamhet men har också stor räckvidd utanför arbetsrätten. Av särskilt stor betydelse är arbetstagarbegreppet inom skattelagstiftningen, där oklara regler kan få allvarliga konsekvenser för den enskilde, liksom inom civilrätten. Det är väsentligt att entydiga regler finns för bedömningen av huruvida en person är att betrakta som anställd eller företagare. Det förekommer att en person i ett avseende betraktas som företagare, i ett annat avseende betraktas som anställd.

Vid den föreslagna översynen blir det möjligt att utnyttja det nya material som framkommer genom socialavgiftsutredningens kommande förslag till gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare inom avgifts- och källskattesystemet.

I motion 2029 ges en rad exempel på problem som aktualiserat den nu föreslagna översynen av arbetstagarbegreppet, bl. a. att en alltför snäv tolkning av begreppet f. n. begränsar det utrymme som borde kunna ges åt frivilliga insatser inom den offentliga sektorn och inom ideella organisationer. Med det utredningsinitiativ som nu förordats tillgodoses syftet med motion 2123 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp) i vilken förordas ett ökat utrymme för frivilliga insatser av angivna slag. Motionen bör därigenom kunna lämnas utan åtgärd.

Vad utskottet anfört i anslutning till motion 2029 bör bringas till regeringens kännedom.

dels att utskottets hemställan under 21 bort ha följande lydelse:

21. beträffande *arbetstagarbegreppet*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84: 2029 yrkande 10 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilda yttranden

1. Information och förhandlingar i mindre företag (mom. 4)

Elver Jonsson (fp) anför:

Medbestämmandet på lokal nivå är en av de frågor som behandlats i nya arbetsrättskommitténs betänkande MBL i utveckling. Kommittén har hänvisat till att man i de olika medbestämmandeavtalen, exempelvis utvecklingsavtalet SAF–LO–PTK, tilldelat den lokala förankringen av medbestämmandet en betydande roll. Med hänvisning bl. a. härtill avråder kommittén från att man går in och med lagstiftning fastställer att de anställdas medbestämmande skall utövas i en viss form eller genom något visst slag av representation eller liknande. Såsom ledamot av kommittén har jag kunnat ansluta mig till dessa slutsatser, och jag finner inte skäl att i detta sammanhang frånträda min uppfattning.

2. Personalrepresentation i statliga myndigheters styrelser (mom. 6)

Alf Wennerfors (m), Karin Andersson (c), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Håkan Stjernlöf (m) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anför:

I motionerna 1907 och 2029 ifrågasätts de statsanställdas rätt att ha personalföreträdare i myndigheternas styrelser. Vid utskottsbehandlingen av motionerna har vi avstått från att reservera oss med hänsyn till vad som upplysts om verksledningskommitténs uppdrag att se över personalföreträdarnas ställning i samband med att kommittén fullgör sitt huvuduppdrag som är att finna ändamålsenliga former för myndigheternas ledning.

Det framgår uttryckligen av direktiven att kommittén skall pröva personalföreträdarnas ställning mot bakgrunden av den förändrade situation i företagsdemokratiskt hänseende som inträdde med genomförandet av medbestämmandereformen och dess tonvikt på medinflytande genom förhandlingar. Vi utgår från att kommittén vid behandlingen av personalföreträdarfrågan kommer in på de effektivitetsaspekter som anmäler sig i sammanhanget och inte minst på den genom de båda motionerna aktualiserade principfrågan om nödvändigheten av att begränsa de anställdas inflytande i offentliga organ av hänsyn till den politiska demokratins krav.

3. Blockad av enmansföretag (mom. 16)

Elver Jonsson (fp) anför:

Arbetsmarknadsparternas frihet att tillgripa stridsåtgärder förutsätter att dessa åtgärder i form av strejk, lockout och blockad används på ett ansvarsfullt sätt. Så sker också normalt. Det har förekommit blockader mot enmans- och familjeföretag vilket innebar att man på fackligt håll

tillgrepp stridsåtgärder som inte stod i rimlig proportion till de resultat man vill uppnå. Några sådana blockader torde nu inte pågå, men skulle de inledas på nytt får man enligt min mening överväga inskridande genom lagstiftning.

4. Negativ föreningsrätt (mom. 18)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom, Sonja Rembo och Håkan Stjernlöf (alla m) anför:

På s. 24 redovisas ett avgörande av högsta domstolen, enligt vilket en skiljemannaklausul i ett fackförbunds stadgar skulle lämnas utan avseende. Enligt vår mening borde det av texten även ha framgått att högsta domstolen ansåg att skiljemannaklausulens utformning ingav allvarliga betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt.

5. Ideella insatser i offentlig sektor m. m. (mom. 22)

Elver Jonsson (fp) anför:

Vid behandlingen i detta betänkande av förslag om begränsningar av de anställdas och deras organisationers inflytande i den politiska beslutsprocessen torde det inte råda några meningsskiljaktigheter om de anställdas rätt till medinflytande när det gäller frågor som direkt berör den egna arbetsplatsen. Medverkan av anhöriga på vårdinrättningar, av föräldrar på daghem och av elever i fråga om skolunderhåll är exempel på insatser som direkt berör de redan anställdas situation på resp. arbetsplatser, och det är därför rimligt att hithörande frågor i första hand löses genom förhandlingar och avtal med berörda personalorganisationer. Det får därvid förutsättas att man även från fackligt håll med hänsyn till de av utskottet gjorda uttalandena ser positivt på att personligt engagemang och ideella insatser bereds vidgat utrymme inom den offentliga sektorn.

Lagförslagen i proposition 1983/84: 165

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet

Härigenom föreskrivs att 41 och 60 §§ lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

41 §

Arbetsgivare och arbetstagare som är bundna av kollektivavtal får icke vidtaga eller deltaga i arbetsinställelse (lockout eller strejk), blockad, bojkott eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd, om avtalet har ingåtts av organisation och denna ej i behörig ordning har beslutat åtgärden, om åtgärden strider mot bestämmelse om fredsplikt i kollektivavtal eller om åtgärden har till ändamål

1. att utöva påtryckning i tvist om kollektivavtals giltighet, bestånd eller rätta innebörd eller i tvist huruvida visst förfarande strider mot avtalet eller mot denna lag,

2. att åstadkomma ändring i avtalet,

3. att genomföra bestämmelse, som är avsedd att tillämpas sedan avtalet har upphört att gälla, eller

4. att stödja annan, när denne icke själv får vidtaga stridsåtgärd.

Första stycket utgör ej hinder för arbetstagarorganisation att i behörig ordning besluta blockad för att utverka betalning av klar och förfallen fordran på lön eller på annan ersättning för utfört arbete.

Oavsett om kollektivavtal gäller får en arbetsgivare inte såsom stridsåtgärd eller som ett led i en stridsåtgärd hålla inne lön eller annan ersättning för utfört arbete som har förfallit till betalning. Såsom olovlig stridsåtgärd betraktas också att arbetsgivaren håller inne till betalning förfallen lön eller annan ersättning för utfört arbete med anledning av att arbetstagarerna deltar i strejk eller annan stridsåtgärd.

60 §

Är någon skadeståndsskyldig enligt denna lag, kan skadeståndets belopp nedsättas i förhållande till vad som annars skulle ha utgått, om det är skäligt med hänsyn till den skadevållandes ringa skuld, den skadelidandes förhållande i avseende på tvisten, skadans storlek i jämförelse med den skadevållandes till-

Om det är skäligt kan skadestånd sättas ned eller helt falla bort.

Nuvarande lydelse

gångar eller omständigheterna i övrigt. Fullständig befrielse från skadeståndsskyldighet kan också medges.

Vid bedömande enligt första stycket av arbetstagares skadeståndsskyldighet för deltagande i olovlig stridsåtgärd skall särskild hänsyn tagas till omständigheter, som har framkommit vid överläggning enligt 43 §, och verkningarna av överläggningen.

Föreslagen lydelse

I mål om skadestånd för arbetstagares deltagande i en olovlig stridsåtgärd skall domstolen, om arbetskonflikten ännu pågår och om domstolen finner den olovlig, så snart som möjligt

1. ålägga arbetstagarna att återgå till arbetet och

2. om det bedöms lämpligt för att undanröja orsakerna till arbetskonflikten, besluta att en ny överläggning enligt 43 § genast efter återgång till arbetet skall tas upp under ledning av en förlikningsman.

Arbetstagare som senast i samband med en första överläggning enligt 43 § varaktigt har återgått till arbetet får åläggas skadestånd bara om det finns särskilda skäl till det.

Högre skadestånd än tvåhundra kronor får inte åläggas en arbetstagare för deltagande i en olovlig stridsåtgärd. Denna begränsning gäller dock inte, om arbetstagaren underlåter att följa ett åläggande av domstolen om återgång till arbetet och stridsåtgärden med hänsyn till omständigheterna måste betraktas som särskilt allvarlig eller anmärkningsvärd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984. De nya bestämmelserna i 60 § tillämpas när skadeståndsskyldigheten har uppkommit efter ikraftträdandet. I annat fall tillämpas 60 § i dess äldre lydelse.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 7 § lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

4 kap.
7 §²

Talan får ej upptagas till prövning av arbetsdomstolen förrän förhandling, som kan påkallas enligt lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet eller som anges i kollektivavtal, har ägt rum rörande tvistefrågan.

Första stycket gäller icke talan enligt 31 § första eller tredje stycket lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet och ej heller tvist huruvida stridsåtgärd vidtagits i strid mot lag eller kollektivavtal eller tvist om påföljd för sådan åtgärd. Har i fall som avses i 43 § lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet överläggnings-skyldighet ej fullgjorts, får arbetsdomstolen dock ej pröva tvisten förrän så skett.

Utan hinder av första och andra styckena får talan upptagas till prövning, om i målet framställles yrkande om förordnande för tiden intill dess lagakraftgående dom eller beslut föreligger i målet. Sedan sådant yrkande prövats, skall målet förklaras vilande i avbidan på att förhandling eller överläggning rörande tvistefrågan enligt första eller andra stycket slutförts. Innan sådan förhandling eller överläggning slutförts får målet icke slutligt prövas.

Har förhandling eller överläggning som avses i första eller andra stycket ej ägt rum, får talan ändå upptagas till prövning, om mot förhandlingen eller överläggningen förelegat hinder, som icke berott av käranden.

Föreslagen lydelse

Första stycket gäller icke talan enligt 31 § första eller tredje stycket lagen om medbestämmande i arbetslivet och ej heller tvist huruvida stridsåtgärd vidtagits i strid mot lag eller kollektivavtal eller tvist om påföljd för sådan åtgärd. Har i fall som avses i 43 eller 60 § lagen om medbestämmande i arbetslivet överläggnings-skyldighet ej fullgjorts, får arbetsdomstolen dock ej pröva tvisten förrän så skett.

Utan hinder av första och andra styckena får talan upptagas till prövning, såvitt gäller fråga om förordnande för tiden intill dess lagakraftgående dom eller beslut föreligger i målet. Sedan en sådan prövning har skett, skall målet förklaras vilande i avbidan på att förhandling eller överläggning rörande tvistefrågan enligt första eller andra stycket slutförts. Innan sådan förhandling eller överläggning slutförts får målet icke slutligt prövas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

¹ Lagen omtryckt 1977: 530.

² Senaste lydelse 1976: 581.

3 Förslag till

Lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370)

Härigenom föreskrivs att 20 § kommunalskattelagen (1928: 370) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §¹

Vid beräkningen av inkomsten från särskild förvärvskälla skall alla omkostnader under beskattningsåret för intäkternas förvärvande och bibehållande avräknas från samtliga intäkter i pengar eller pengars värde (*bruttointäkt*), som har influtit i förvärvskällan under beskattningsåret. Att koncernbidrag, som inte utgör sådan omkostnad, ändå skall avräknas i vissa fall och inräknas i bruttointäkt hos mottagaren framgår av 43 § 3 mom.

Avdrag får *inte* göras för:

den skattskyldiges levnadskostnader och därtill hänförliga utgifter, såsom vad skattskyldig utgett som gåva eller som periodiskt understöd eller därmed jämförlig periodisk utbetalning till person i sitt hushåll;

kostnader i samband med plockning av vilt växande bär och svampar till den del kostnaderna inte överstiger de intäkter som är skattefria enligt 19 §;

värdet av arbete, som i den skattskyldiges förvärvsverksamhet utförts av den skattskyldige själv eller andre maken eller av den skattskyldiges barn som ej fyllt 16 år;

ränta på den skattskyldiges eget kapital som har nedlagts i hans förvärvsverksamhet;

svenska allmänna skatter;

kapitalavbetalning på skuld;

avgift enligt 8 kap. studiestödslagen (1973: 349);

avgift enligt lagen (1972: 435) om överlastavgift;

avgift enligt lagen (1976: 666) om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m.;

avgift enligt 99 a § utlänningslagen (1980: 376);

avgift enligt 26 § arbetstidslagen (1982: 673);

skadestånd, som grundas på lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet eller annan lag som gäller förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, när skadeståndet avser annat än ekonomisk skada;

straffavgift enligt 8 kap. 7 § tredje stycket rättegångsbalken;

belopp, för vilket arbetsgivare är betalningsskyldig enligt 75 § uppbördslagen (1953: 272) eller för vilket betalningsskyldighet föreligger på grund av underlåtenhet att göra avdrag enligt lagen (1982: 1006) om avdrags- och uppgiftsskyldighet beträffande vissa uppdragsersättningar;

¹ Senaste lydelse 1984: 497.

avgift enligt lagen (1976: 206) om felparkeringsavgift;

kontrollavgift enligt lagen (1984: 318) om kontrollavgift vid olovlig parkering;

överförbrukningsavgift enligt ransoneringslagen (1978: 268);

vattenföroreningsavgift enligt lagen (1980: 424) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg;

avgift enligt 3 § lagen (1975: 85) med bemyndigande att meddela föreskrifter om in- eller utförsel av varor;

ränta på lånat kapital till den del räntan täcks av sådant statligt bidrag som avses i punkt 7 av anvisningarna till 24 §;

kapitalförlust m. m. i vidare mån än som får ske enligt 36 §.

(Se vidare anvisningarna.)

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984. Den nya bestämmelsen tillämpas när skadeståndsskyldigheten har uppkommit efter ikraftträdandet.

Anmärkning: Propositionens lagtext har såvitt gäller nuvarande lydelse korrigerats med beaktande av att 20 § efter propositionens avlämnande till riksdagen har fått ändrad lydelse från den 1 juli 1984 genom SFS 1984: 497.

Skatteutskottets yttrande

1983/84:14 y

om avdrag för s. k. allmänna skadestånd för åsidosättande av arbetsrättsliga regler (prop. 1983/84:165).

Till arbetsmarknadsutskottet

Arbetsmarknadsutskottet har berett skatteutskottet tillfälle yttra sig över ett i proposition 1983/84:165 framlagt förslag om ändring i kommunalskattelagen (KL) jämte eventuella motioner. Skatteutskottet får med anledning härav anföra följande.

Förslaget i propositionen innebär bl. a. att rätten att göra avdrag för s. k. allmänna skadestånd för åsidosättande av arbetsrättsliga regler upphör.

I motionerna 2833 av Arne Fransson m. fl. (c), 2834 av Erik Hovhammar m. fl. (m, c, fp), 2835 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp) och 2837 av Ulf Adelsohn m. fl. (m) yrkas avslag på propositionen i denna del.

Enligt 20 § första stycket kommunalskattelagen (KL) skall vid beräkning av inkomsten från särskild förvärvskälla från bruttointäkterna i förvärvskällan avräknas alla omkostnader under beskattningsåret för intäkternas förvärvande och bibehållande.

Denna huvudregel kompletteras i andra stycket av samma lagrum och i anvisningarna med bestämmelser om vilka kostnader som inte är avdragsgilla vid taxeringen. Till sådana kostnader räknas – förutom den skattskyldiges levnadskostnader och därtill hänförliga utgifter – bl. a. avgifter som utgår enligt lagen om påföljder och ingripande vid olovligt byggande m. m., avgifter enligt lagen om felparkeringsavgift och avgifter enligt lagen om överlastavgift. Detsamma gäller restavgifter, skattetillägg, förseningsavgifter och indrivningsavgifter till det allmänna. Inte heller böter och viten är avdragsgilla vid inkomstberäkningen. Dessa båda påföljder finns inte uppräknade bland de särskilt angivna, icke avdragsgilla kostnaderna i 20 § men anses – liksom dessa – utgöra rent personliga utgifter för vilka avdrag inte kan erhållas. Det bör understrykas att avdragsförbudet gäller även om det brott eller den förseelse som föranlett kostnaden resulterat i skattepliktig intäkt eller kan sägas ha utgjort en normal företeelse i rörelse.

Advokat-, rättegångs- och liknande kostnader är avdragsgilla endast om de utgör kostnader för att förvärva eller bibehålla skattepliktiga intäkter eller för att nedbringa avdragsgilla kostnader. Kostnader för tvist om förvärvskälla är således inte avdragsgilla.

Skadestånd på grund av avtalsbrott har i praxis ansetts utgöra driftkostnad i praktiskt taget varje fall där skadeståndet utgått på grund av brott mot ett i förvärvsverksamheten ingånget avtal.

Huvudsyftet med det allmänna skadeståndet i det arbetsrättsliga sank-

tionssystemet är att upprätthålla respekten för lag och avtal. Från arbetsrättslig synpunkt är det enligt utskottets mening väsentligt att skadeståndssanktionen får en sådan utformning att detta syfte kan tillgodoses.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att det inte kan anses utgöra ett normalt led i en arbetsgivaräs förvärvsverksamhet att denne åsidosätter de skyldigheter han enligt arbetsrättsliga lagar och kollektivavtal har mot de fackliga organisationerna och de anställda. Även om det allmänna skadeståndet trots allt skulle ha karaktär av driftkostnad finner utskottet starka skäl tala mot att kostnader av förevarande art är avdragsgilla i förvärvsverksamhet. Skadeståndets preventiva funktion jämför det enligt utskottets mening med böter och viten och kan för övrigt sägas vara av samma slag som flera av de avgifter vilka enligt 20 § KL utgör icke avdragsgill kostnad i förvärvskälla. Utskottet vill sålunda erinra om att exempelvis överlastavgift och avgift som påförts enligt lagen om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m. enligt nämnda författningsrum inte är avdragsgilla vid taxering, och detta avdragsförbud gäller även om den förseelse som föranlett kostnaden resulterat i en skattepliktig intäkt i förvärvsverksamheten eller kan sägas ha utgjort en normal företeelse i densamma.

Skatteutskottet anser således att arbetsmarknadsutskottet bör tillstyrka förslaget om ändring i KL och avstyrka motionerna i motsvarande del.

I propositionen föreslås en ändring i 20 § KL. Utskottet vill erinra om att ändringar i samma författningsrum aktualiserats också i den till skatteutskottet lämnade propositionen 1983/84:192, behandlad i utskottets betänkande SkU 1983/84: 46.

Stockholm den 3 maj 1984

På skatteutskottets vägnar
RUNE CARLSTEIN

Närvarande: Rune Carlstein (s), Knut Wachtmeister (m), Stig Josefson (c), Olle Westberg (s), Hagar Normark (s), Ingemar Hallenius (c), Bo Forslund (s), Karl Björzén (m), Kjell Johansson (fp), Lars Hedfors (s), Anna Lindh (s), Ewy Möller (m), Bruno Poromaa (s), Erkki Tammenoksa (s) och Göran Riegnell (m)*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Avvikande mening

Knut Wachtmeister (m), Stig Josefson (c), Ingemar Hallenius (c), Karl Björzén (m), Kjell Johansson (fp), Ewy Möller (m) och Göran Riegnell (m) anser att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar med "Huvudsyftet med" och slutar med "motsvarande del" bort ha följande lydelse:

En mycket betydande majoritet av regeringsrätten in pleno (20 röster mot 4) har i dom meddelad i februari 1980 beslutat att skadestånd som en arbetsgivare utgivit till arbetstagarorganisation för åsidosättande av förhandlingsskyldighet enligt lagen om medbestämmande i arbetslivet skall anses utgöra driftkostnad i arbetsgivarens rörelse.

Genom detta avgörande har således fastslagits att utgivandet av skadeståndet haft direkt samband med rörelseintäkternas förvärvande och bibehållande.

Frågan gäller då i vad mån skadeståndets preventiva syfte bör föranleda att det skall anses utgöra en icke avdragsgill kostnad i förvärvskälla. Ett sådant betraktelsesätt förefaller utskottet föga tilltalande. Arbetsrättsliga regler återfinns i dag i tolv olika lagar däribland MBL och semesterlagen. Bestämmelserna är i stor utsträckning både svåröverskådliga och svårtolkade och det kan knappast sägas ligga något onormalt eller orimligt i att en arbetsgivare någon gång omedvetet bryter mot lagar eller kollektivavtal. I rättspraxis har också skadestånd ansetts utgöra driftkostnad i praktiskt taget samtliga fall, där skadeståndet utgått på grund av brott mot ett i verksamheten ingånget avtal.

Utskottet anser således i likhet med regeringsrättens majoritet att allmänt skadestånd för åsidosättande av arbetsrättsliga regler även i fortsättningen bör utgöra avdragsgill omkostnad i en arbetsgivares rörelse och detta så mycket mer som det vid bedömningen av ett sådant skadestånds storlek finns möjlighet för domstolen att väga in också skattemässiga konsekvenser.

Skatteutskottet vill avslutningsvis erinra om att en huvudprincip vid beskattningen är att belopp som är skattepliktigt för mottagaren också skall vara avdragsgillt för utgivaren av beloppet. Som riksskatteverket (RSV) påpekat i sitt remissvar betyder ett bifall till propositionen att man bryter denna kongruens i systemet. RSV avstyrker också i sitt yttrande bestämt förslaget att särskilja just arbetsrättsliga skadestånd från övriga skadestånd. Enligt RSV:s uppfattning finns det tvärtom anledning att vara försiktig med att frångå vedertagna regler.

Skatteutskottet anser således att propositionen bör avslås såvitt gäller förslaget om ändring i KL och motionerna i motsvarande del bifallas.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Propositionen	2
Motionerna	2
Motioner med anledning av proposition 165	2
Motioner från allmänna motionstiden	3
Bakgrund	6
Strukturändringar i arbetsrätten	6
Motionerna	6
Dataeffektutredningen	8
Tidigare riksdagsbehandling	9
Information och förhandlingar i mindre företag	9
Motionerna	9
Tidigare riksdagsbehandling	10
Entreprenadavtal	10
Gällande rätt	10
Motionerna	11
Tidigare riksdagsbehandling	11
MBL på den statliga sektorn	12
Motionerna	12
Uttalanden av konstitutionsutskottet om medbestämmandefrågor i regeringskansliet	13
Personalrepresentation i statliga myndigheters styrelser	14
Tidigare riksdagsbehandling	14
MBL i kommuner och landsting	15
Bakgrund	15
Motionerna	15
200-kronorsregeln	15
Bakgrund	15
Proposition 165	16
Motionerna	17
Innehållande av intjänad lön	17
Bakgrund	17
Propositionen	18
Motionerna	18
Avdragsrätten för allmänna skadestånd	18
Bakgrund	18
Propositionen	19
Motionerna	19
Yttrande från skatteutskottet	20
Informella skadestånd	20
Motionerna	20
Tidigare riksdagsbehandling	21
Blockad av företag	21
Motionerna	21
Tidigare riksdagsbehandling	22
Negativ föreningsrätt	22
Motionerna	22
Nya arbetsrättskommittén	23
Tidigare riksdagsbehandling	23
Rättspraxis	23

Arbetsdomstolen	24
Motionerna	24
Nya arbetsrättskommittén	24
Tidigare riksdagsbehandling	24
Arbetstagarbegreppet	25
Medbestämmandelagen	25
Motionerna	26
Några uppgifter om arbetstagarbegreppets utveckling	26
Tidigare riksdagsbehandling	27
Utskottet	27
Inledning	27
Strukturändringar i arbetsrätten	28
Information och förhandlingar i mindre företag	30
Entreprenadavtal	31
Medbestämmande på den statliga sektorn	32
MBL i kommuner och landsting	35
200-kronorsregeln	36
Förbud mot innehållande av intjänad lön	39
Avdragsrätten för allmänna skadestånd	39
Regeringens lagförslag i övrigt	40
Informella skadestånd	40
Blockad av företag	41
Negativ föreningsrätt	42
Arbetsdomstolen	43
Arbetstagarbegreppet	44
Utskottets hemställan	45
Reservationer	48
1. Demokratiska rättigheter för fackförening m. m. (vpk)	48
2. Information och förhandlingar i mindre företag (m)	50
3. Information och förhandlingar i mindre företag (c)	51
4. Entreprenadavtal (m)	52
5. Förhandlingsskyldigheten för statliga arbetsgivare (m)	54
6. Förhandlingsskyldigheten för statliga arbetsgivare (c, fp)	54
7. Tillsättning av högre chefer inom statsförvaltningen (m, c)	55
8. MBL i kommuner och landsting (m, c, fp)	56
9. Slopande av strejkskadestånd m. m. (vpk)	57
10. 200-kronorsregeln (m, c, fp)	57
11. 200-kronorsregeln (vpk)	59
12. Förbud mot innehållande av intjänad lön (m, fp)	61
13. Avdragsrätt för allmänna skadestånd (m, c, fp)	61
14. Regeringens lagförslag i återstående delar (m, fp)	62
15. Regeringens lagförslag i återstående delar (c)	62
16. Informella skadestånd (m)	63
17. Blockad av enmansföretag (m, c)	64
18. Begränsning av blockadrätten i övrigt (m)	65
19. Negativ föreningsrätt (m)	66
20. Arbetsdomstolen (m)	67
21. Arbetsdomstolen (vpk)	67
22. Arbetstagarbegreppet (m)	68

AU 1984/85: 3	81
Särskilda yttranden	69
1. Information och förhandlingar i mindre företag (fp)	69
2. Personalrepresentation i statliga myndigheters styrelser (m, c)	69
3. Blockad av enmansföretag (fp)	69
4. Negativ föreningsrätt (m)	70
5. Ideella insatser i offentlig sektor m. m. (fp)	70
Bilaga 1	
Lagförslagen i proposition 1983/84: 165	71
Bilaga 2	
Skatteutskottets yttrande 1983/84: 14 y	76

